

**ВІДКРИТИЙ МІЖНАРОДНИЙ УНІВЕРСИТЕТ РОЗВИТКУ ЛЮДИНИ
«УКРАЇНА»**

НЕДЮХА Микола Петрович

УДК 34:316.75(477)

ПРАВОВА ІДЕОЛОГІЯ УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

12.00.01 – теорія та історія держави і права;
історія політичних і правових учень

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
доктора юридичних наук

Київ – 2016

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана на кафедрі історії та теорії держави і права Інституту права Міжрегіональної Академії управління персоналом.

Науковий консультант: доктор юридичних наук, професор,
заслужений юрист України
ШЕВЧЕНКО Анатолій Євгенійович,
Університет державної фіскальної служби
України, завідувач кафедри теорії права
та держави Навчально-наукового
інституту права.

Офіційні опоненти: доктор юридичних наук, професор,
академік НАПрН України, заслужений
юрист України
ПЕТРИШИН Олександр Віталійович,
Харківський національний юридичний
університет імені Ярослава Мудрого,
завідувач кафедри теорії держави і права.

доктор юридичних наук, професор,
член-кореспондент НАПрН України,
заслужений юрист України
КОСТИЦЬКИЙ Василь Васильович,
Київський національний університет імені
Тараса Шевченка, професор кафедри теорії
права та держави.

доктор юридичних наук, професор,
член-кореспондент НАПрН України,
заслужений діяч науки і техніки України
КРИЖАНОВСЬКИЙ Анатолій Федорович,
Міжнародний гуманітарний університет,
м. Одеса, завідувач кафедри історії та теорії
держави і права.

Захист відбудеться “28” вересня 2016 року о 9.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.139.01 у Відкритому університеті розвитку людини “Україна” за адресою: 03115, м. Київ, вул. Львівська, 23.

З дисертацією можна ознайомитися у бібліотеці Відкритого університету розвитку людини “Україна” за адресою: 03115, м. Київ, вул. Львівська, 23.

Автореферат розіслано “26” серпня 2016 року.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

Ю.О. Фрицький

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Обґрунтування сутності, функцій та призначення правової ідеології набуває особливого значення за умов сьогоденного стану України, долаючої виклики суверенного розвитку, торуючої шлях до об'єднаної Європи. Спроможність правової ідеології до ціннісно-світоглядного відображення соціальної дійсності уявляється важливим засобом усунення об'єктивних і суб'єктивних суперечностей модернізаційного розвитку, становлення правової держави та громадянського суспільства, забезпечення стратегічно орієнтованих дій органів державної влади та територіальних громад, формування системи правових ідеалів і норм.

Будучи за своєю сутністю і соціальними функціями складним теоретико-правовим феноменом, що має як загальнолюдські, так і соціально-національно специфічні витoki, правова ідеологія не лише характеризує усталені морально-етичні, політико-правові засади функціонування суспільства, особливості сприйняття права, а й слугує світоглядно-правовим засобом унормування соціальної системи. Моністичний характер правової ідеології, на відміну від політичної, надає їй ознак інтегративної ідеології, перетворюючи тим самим право у загальнонаціональний потенціал і ресурс забезпечення динамічного процесу соціальних змін, єдності країни.

Відсутність єдиних підходів до аналізу механізму формування, функціонування та реалізації правової ідеології, а то й відверте нехтування нею, часто має своїм наслідком ігнорування усталених традицій нормопроекування, законотворчості та законодавчої діяльності, призводить до спроб некритичного перенесення законотворчих проектів західноєвропейського правового поля на вітчизняні терени, намагання соціальні проблеми модернізаційного розвитку розв'язувати шляхом адміністрування. Нагальні завдання державотворення справедливо пов'язуються з дотриманням законності і правопорядку, прийняттям законодавчих актів, як у стратегічному, цілеорієнтуючому сенсі, так і в тактичному – шляхом їх реалізації. Споріднює зазначені види діяльності, узгоджує їх правова ідеологія як одна із фундаментальних підвалин буття суспільства, держави, життєдіяльності її громадян.

Поза вивченням, усвідомленням і розв'язанням вищезазначених питань не доводиться сподіватися на успішну реалізацію завдань державної правової політики, принаймні, в частині теоретико-правового забезпечення процесу соціальних змін, децентралізації державного управління, функціонування органів державної влади та місцевого самоврядування.

Проблематика правової ідеології актуалізується в контексті дискурсу сутності правового мислення, визначення його можливостей в епістемологічному, техніко-юридичному, регулятивно-правовому та морально-етичному вимірах.

У сучасній Україні дослідження правової ідеології, ідеології в цілому фактично лише розпочинаються (В.П. Андрущенко, В.Д. Бабкін,

С.В. Бобровник, І.М. Варзар, І.М. Гавриленко, Б.Д. Голованов, В.В. Головченко, В.Д. Гончаренко, А.Ф. Гранін, Л.В. Губерський, М.С. Кельман, М.І. Козюбра, О.Л. Копиленко, О.М. Костенко, В.В. Костицький, В.Г. Кремень, А.Ф. Крижановський, Г.В. Лаврик, В.С. Лісовий, М.П. Лукашевич, А.І. Луцький, М.І. Михальченко, І.В. Музика, О.Г. Мурашин, Д.В. Неліпа, Н.Р. Нижник, М.І. Обушний, Н.М. Оніщенко, О.В. Петришин, О.Є. Постол, П.М. Рабінович, А.О. Селіванов, В.М. Ткаченко, І.Б. Усенко, М.П. Федорін, В.Ф. Цвих, Ю.Ж. Шайгородський, А.Є. Шевченко, В.Я. Шевчук, Ю.С. Шемшученко, Ю.І. Яковенко та ін.). При цьому значний теоретико-науковий потенціал політико-ідеологічного розуміння сутності соціальних змін та їх нормативно-правового регулювання представлений зарубіжною інтелектуальною традицією (С.О. Авакьян, С.С. Алексєєв, Х. Арендт, Р. Арон, Д. Белл, Зб. Бжезінський, В.В. Ільїн, Д.А. Керімов, І.А. Козіков, В.І. Коваленко, В.Н. Кудрявцев, М.С. Кудряшова, В.В. Лазарев, І. Лакатос, О.А. Лукашева, А.В. Малько, К. Маркс, Н.І. Матузов, В.С. Нерсисянц, Вейн Парсонс, Т. Парсонс, К. Поппер, Ю.О. Тихоміров, А. Турен, А.Ф. Черданцев, Ю. Хабермас та ін.).

Модернізаційний стан українського суспільства, стратегія реформування вимагає динамічного правового регулювання суспільних відносин за допомогою науково обґрунтованих правових норм, що відповідають об'єктивним потребам громадянського суспільства, що формується в Україні. За цих умов особливі сподівання покладаються на законотворчість, призначенням якої є системне забезпечення правового поля країни засобами пізнання та оцінки правових потреб суспільства і держави, цілеспрямованої діяльності компетентних органів по підготовці, обговоренню і прийняттю законів та їх оприлюдненню.

Дослідження проблем функціонування правової ідеології в українському суспільстві дозволяють стверджувати про необхідність з'ясування її можливостей в частині соціально-правового позиціонування та конструювання вітчизняного простору відповідно до приписів Конституції України, норм права, безумовного пріоритету прав і свобод людини та громадянина, національних традицій, етичних засад життєдіяльності соціуму.

Розуміння цінності права як складової правової ідеології сприяє забезпеченню ідей свободи, рівності та справедливості попри реальне та можливе неспівпадіння інтересів різних суб'єктів діяльності, у тому числі державотворчого процесу – великих і малих, національних і регіональних, наднаціональних і світових. При цьому не підлягає сумніву, що вихідною підвалиною зазначеної діяльності як партнерської, солідарної є цілі, мотиви, інтереси, цінності, що накладаються на об'єктивні умови життєдіяльності й обумовлюють різні стандарти соціальної дії. Унормування останніх, як відомо, і є надзавданням права (В.В. Ільїн).

Зрозуміло, що соціальне позиціонування права, правотворчість як процес, становлення громадянського суспільства і правової держави неможливі поза чітко визначеними ціннісними орієнтирами, розумінням

суспільства як соціетальної системи в єдності її базових функцій – ціледосягальної (цілеорієнтованої), адаптивної, інтегративної та відтворення структури і зняття напруги. Зазначене можна пояснити тим, що право спроможне виконувати покладену на нього місію лише за умови знання об'єкта впливу, його природи та характеру, законів функціонування та розвитку тощо.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертація виконана відповідно до положень Загальнодержавної програми адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу, затвердженої Законом України “Про загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу” від 18 березня 2004 року № 1629 – IV, а також положень Указів Президента України “Про Стратегію державної політики сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні та першочергові заходи щодо її реалізації” від 24 березня 2012 року № 212 та “Про сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні” від 26 лютого 2016 року № 68, “Про заходи щодо поліпшення національно-патріотичного виховання дітей та молоді” від 12 червня 2015 року № 334.

Дисертаційне дослідження відповідає загальноакадемічній науково-дослідній темі Міжрегіональної Академії управління персоналом “Теоретико-методологічні засади становлення української державності та соціальна практика: політичні, юридичні, екологічні та психологічні проблеми” (номер державної реєстрації 0113U007698). Тему дисертації затверджено на засіданні Вченої ради МАУП (протокол № 9 від 27 жовтня 2010 року).

Мета і задачі дослідження. Метою роботи є визначення сутності правової ідеології, її структури, основних характеристик, ролі та функцій за умов української політико-правової дійсності, а також розроблення епістемологічних, техніко-юридичних, регулятивно-правових та деонтологічних передумов застосування одержаних знань.

Зазначена мета обумовила постановку та розв'язання таких дослідницьких **задач**:

- проаналізувати наукові джерела та з'ясувати стан теоретичної розробки проблематики правової ідеології, сформулювати теоретико-методологічні підходи до вивчення, обґрунтування сутності та призначення зазначеного теоретико-правового феномену теорії права та держави;

- визначити сутність правової ідеології як родового поняття, її реальну та потенційну значущість, світоглядно-ціннісні пріоритети за умов формування правової держави та громадянського суспільства в Україні, забезпечення прав і свобод людини та громадянина;

- запропонувати змістовні характеристики правової ідеології як видового поняття;

- обґрунтувати моністичний характер правової ідеології;

- з'ясувати самоорганізаційний потенціал правової ідеології;

- обґрунтувати інноваційний характер правової ідеології;

- визначити теоретико-правові ознаки правової ідеології як основу її класифікації/типології;
- з'ясувати характер відображення правовою ідеологією соціальної дійсності;
- визначити теоретико-правову природу правової ідеології;
- обґрунтувати правовий статус правової ідеології;
- виявити концептуальні засади правової ідеології в частині визначення пріоритетів правової політики Української держави, її цілеорієнтуючих, координуючих та інтегруючих зусиль, забезпечення системної взаємодії основних суб'єктів права та політики, органів державної влади та місцевого самоврядування;
- встановити змістовні та функціональні особливості впливу правової ідеології на законотворчість, законодавчу та правозастосовну діяльність;
- з'ясувати особливості впливу правової ідеології на духовний розвиток українського суспільства;
- виявити потенціал правової ідеології в частині пошуку задовільних правових відповідей на виклики суверенного розвитку України;
- визначити співвідношення змісту понять “суспільні відносини” та “соціальні відносини”;
- розкрити сутність української національної ідеї відповідно до особливостей розгортання державотворчого потенціалу українського народу;
- встановити особливості світоглядно-регулятивного впливу правової ідеології на правосвідомість українського суспільства, вітчизняну правову систему;
- визначити перспективні стратегії впливу потенціалу правової ідеології на життєдіяльність українського суспільства;
- з'ясувати значущість правової ідеології як теоретико-правового феномену.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини як відображення процесу взаємодії сучасної української держави та громадянського суспільства.

Предметом дослідження є права ідеологія українського суспільства.

Методи дослідження. Теоретико-методологічною основою дисертації є сукупність методів і прийомів наукового пізнання.

Загальнонауковий діалектичний метод дозволив розглянути правову ідеологію в єдності її змістовних характеристик та юридичної форми.

Парадигмальні можливості осягнення визначеної предметом дослідження проблематики в єдності її сутності, складових елементів та соціального призначення пов'язуються із застосуванням марксистської та структурно-функціональної інтелектуальних традицій, завдячуючи яким вдалося розглянути змістовні та функціональні характеристики зазначеного теоретико-правового феномену відповідно до домінуючих інтересів суспільства, соціальної структури суспільства, його ціннісних орієнтацій, сподівань та очікувань різних соціальних груп, а також домінуючими державотворчими тенденціями як відображенням національних інтересів.

Марксистська та структурно-функціональна парадигми наукового знання сприяли з'ясуванню сутності понять “суспільні відносини” та “соціальні відносини”.

Характерні особливості зв'язків між структурними елементами правової ідеології, як змістовні, так і функціональні, а також типологічну специфіку цих зв'язків – відносини субординації та координації, а також вплив ідеологічних чинників на функціонування сучасної української держави, громадянського суспільства дозволила виявити й обґрунтувати структурно-функціональна парадигма дослідження.

Формально-логічний метод дозволив здійснити аналіз понятійно-категоріального апарату за ознакою “зміст – обсяг”, а також з'ясувати співвідношення основних понять між собою.

У дисертації використано спеціально-правові методи дослідження, зокрема: логіко-правовий – для поглибленого аналізу змістовних і функціональних характеристик базового поняття “правова ідеологія”, її типології (підрозділи 1.2, 1.3, 1.4, 5.1, 5.2, 5.3); історико-правовий – для вивчення генези української національної ідеї, процесу становлення і розвитку правової ідеології як теоретико-правового феномену, а також визначення теоретико-методологічних засад дослідження, обґрунтування сутності правової політики (підрозділи 1.1, 2.3, 4.1, 5.2); порівняльно-правовий – для визначення ефективності правової ідеології, обґрунтуванні її моністичного характеру, інтегративного потенціалу (підрозділи 1.2, 1.3, 1.4, 5.3); формально-юридичний – для обґрунтування сутності правової ідеології в її родовому та видовому значеннях, зв'язку з національною ідеєю та національними інтересами, правосвідомістю українського суспільства, а також обґрунтування змісту понять “суспільні відносини” та “соціальні відносини” (підрозділи 1.3, 1.4, 2.1, 5.3); теоретико-правового моделювання – для побудови зразка/проекта правової ідеології в частині реалізації національних інтересів, забезпечення прав і свобод людини та громадянина, політико-правового зв'язку сучасної української держави та громадянського суспільства (підрозділи 1.1, 1.2, 1.3, 5.2, 5.3).

Системно-правовий аналіз дозволив виявити та з'ясувати сутність і характер зв'язків правової ідеології із законотворчістю, законодавчою діяльністю та правозастосуванням (розділ 3).

Емпіричну базу дослідження становлять результати авторського соціологічного дослідження “Політична та правова ідеології як чинники соціальних змін українського суспільства”, проведеного у квітні - червні 2015 року в м. Києві, де було опитано 410 осіб. Вибірка, зважаючи на ілюстративний характер дослідження, квотна за віком, статтю та освітою.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що робота є першим монографічним дослідженням, в якому з позицій правничої науки вивчено особливості процесу формування, сутність та функції, світоглядно-ціннісні підвалини правової ідеології у її взаємозв'язках із становленням правової держави та громадянського

суспільства в Україні, теоретико-правовим забезпеченням пріоритету прав і свобод людини та громадянина.

Наукову новизну дослідження конкретизовано в таких положеннях, зокрема:

вперше:

– проаналізовано наукові джерела та з'ясовано стан теоретичної розробки проблематики правової ідеології, що дозволило дійти висновку про відсутність єдиних теоретико-методологічних підходів, понятійно-категоріальної визначеності, фрагментарності досліджень, а також констатувати необхідність комплексного, мультипарадигмального вивчення зазначеного теоретико-правового феномену;

– обґрунтовано сутність, світоглядно-ціннісні пріоритети правової ідеології як родового поняття, її вплив на процеси формування правової держави та громадянського суспільства, забезпечення прав і свобод людини та громадянина. При цьому правову ідеологію визначено як сукупність правових ідей, теорій, поглядів і норм, які в концептуальному вимірі відображають, оцінюють та цілеорієнтують процес соціальних змін, сприяють зміцненню правомірних засад функціонування держави і суспільства, позиціонування країни в європейському та світовому просторі;

– визначено зміст правової ідеології як видового поняття відповідно до змісту основних функцій життєдіяльності суспільства – ціледосягальної, адаптивної, інтегративної, відтворення структури та зняття напруги;

– доведено моністичний характер правової ідеології;

– обґрунтовано самоорганізаційний потенціал правової ідеології на двох основних рівнях її функціонування – суспільства та регіону. Самоорганізація на рівні суспільства полягає у спроможності утвердити соціальний порядок як нормативний, забезпечити функціонування суспільства в єдності його базових функцій. Регіональна самоорганізація розглядається як комунікація низки паралельних систем – територіальних громад різного рівня організації: регіональних, обласних, районних, міських, селищних, сільських, квартальних, вуличних, подвірних тощо;

– з'ясовано інноваційний характер правової ідеології, який полягає в її спрямованості на формування інноваційно-інвестиційного середовища соціального розвитку, продукування науково-технологічних розробок і винаходів та їх впровадження шляхом забезпечення єдності науки та виробництва, науки та освіти;

– здійснено класифікацію правової ідеології на її основні європейські різновиди – ліберально-прогресистські, ліберальні, консервативні, соціал-демократичні, модернізаційні, авторитарні тощо;

– з'ясовано характер/форму відображення правовою ідеологією соціальної дійсності;

– визначено теоретико-правову природу правової ідеології як амбівалентного феномену;

– обґрунтовано статус правової ідеології як відкритого для критики та публічного обговорення теоретико-правового феномену;

- визначено концептуальні засади правової ідеології як складової державної правової політики України, шляхи наближення вітчизняної правової системи до стандартів держав-членів ЄС;

- встановлено змістовні та функціональні особливості впливу правової ідеології на законотворчість, законодавчу та правозастосовну діяльність;

- розглянуто особливості впливу правової ідеології на духовний розвиток українського суспільства як пріоритетний та стратегічно зорієнтований;

- з'ясовано потенціал правової ідеології в частині пошуку задовільних правових відповідей на виклики суверенного розвитку України;

- визначено співвідношення змісту понять “суспільні відносини” та “соціальні відносини” відповідно до парадигмальної визначеності вказаних категорій та їх нетотожності як об’єктів правового регулювання;

- розкрито сутність української національної ідеї відповідно до історичних особливостей багатовікового розгортання державотворчого потенціалу українського народу, а також суверенного розвитку – становлення України як самодостатнього суб’єкта світового цивілізаційного процесу;

- встановлено особливості світоглядно-регулятивного впливу правової ідеології на правосвідомість українського суспільства, становлення вітчизняної правової системи у частині мінімізації, суттєвого обмеження/подолання практики політико-правового маніпулювання індивідуальною та масовою свідомістю;

- визначено перспективні стратегії впливу потенціалу правової ідеології на життєдіяльність українського суспільства;

- з’ясовано значущість правової ідеології як теоретико-правового феномену;

удосконалено:

- розуміння сутності та призначення ідеологічної функції держави;

- уявлення про особливості сутнісного та функціонального впливу правової ідеології на правосвідомість українського суспільства як специфічну форму громадської свідомості;

- положення теорії неолібералізму як новітнього варіанту модернізаційного розвитку України в частині забезпечення пріоритету прав і свобод людини та громадянина, обмеження втручання держави в економічну і соціальну сфери життєдіяльності суспільства, стимулювання підприємницької активності, розгляду демократії як умови розвитку, а не його підсумку, утвердження самоврядувальних засад територіальної спільноти тощо;

- розуміння спільних і відмінних ознак між правовою та політичною ідеологіями;

- тезу, згідно з якою інституціалізація політичних партій має передбачати посилення контролю за їх діяльністю з боку держави в частині, зокрема, державного фінансування політичних партій і виборчих блоків, передбачати юридичну відповідальність за можливі ситуації ідеологічної

невизначеності, еkleктичності програмових положень, наявності подвійних стандартів тощо;

– розуміння лобізму як засобу захисту та організації тиску з метою ухвалення рішень, які відповідають національним інтересам, сприяють утвердженню консенсусних засад життєдіяльності українського суспільства.

набули подальшого розвитку:

– уявлення про сутність, структуру та рівні правосвідомості, змістовні та функціональні характеристики її складових;

– розуміння критики як конструктивного засобу забезпечення єдності заперечення та ствердження;

– теза, відповідно до якої формування механізмів правового виховання та правової освіти доцільно здійснювати з урахуванням відправних положень правової ідеології, що сприятиме забезпеченню солідарних дій громадян і держави, утвердженню принципів реальної демократії та народовладдя;

– положення концепту демократії участі як засобу взаємодії громадянського суспільства та правової держави, утвердження ціннісних засад співпраці, залучення громадян до обговорення й ухвалення рішень з принципово важливих питань життєдіяльності українського суспільства.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що викладені в дисертації положення, висновки та пропозиції можуть бути використані:

у науково-дослідній роботі – як вихідний теоретико-методологічний потенціал для подальшого раціонального з’ясування проблематики правової ідеології як надзвичайно складного і суперечливого теоретико-правового феномену соціальної дійсності на різних рівнях її осягнення – суспільства, держави, країни;

у практичній діяльності органів державної влади та місцевого самоврядування – як теоретико-правові положення, пропозиції та рекомендації щодо забезпечення правотворчого процесу, законодавчої та правозастосовної діяльності, розроблення правової політики української держави тощо;

у навчальному процесі – підготовці підручників і навчальних посібників, читанні нормативних курсів, а також спецкурсів з теорії права і держави, історії політичних і правових учень, конституційного права у вітчизняних вищих навчальних закладах;

у правовиховній роботі – правоосвітній діяльності, формуванні правосвідомості українського суспільства.

Результати дослідження впроваджено у практику викладання нормативних курсів “Теорія держави і права”, “Актуальні проблеми теорії держави і права”, “Методологія та організація юридичних досліджень” Інституту права МАУП (акт впровадження від 21 травня 2015 року), використовувалися у лекціях, практичних заняттях по законопроектуюванню Української школи законотворчості Інституту законодавства Верховної Ради України, науково-експертних висновках, аналітичних матеріалах, що надавалися до відповідних Комітетів Верховної Ради України, розробленні

низки проектів законів, обґрунтуванні або спростуванні деяких концептуальних положень законотворчої та законодавчої діяльності у частині розроблення, реалізації та вдосконалення ідейно-теоретичної основи правової політики України, соціального захисту дітей війни тощо. Результати дисертаційного дослідження використовувалися також у частині внесення змін до деяких законів України, зокрема, щодо відповідальності за пропаганду фашизму, нацизму, комунізму, сексизму та інших тоталітарних політичних течій, що обмежують свободу людини, реабілітації жертв політичних репресій в Україні, проектів законів “Про освіту”, “Про вищу освіту”, “Про національний культурний продукт”, “Про систему нагород в Україні” та ін. Окремі положення дисертаційної роботи використані у процесі підготовки та обговорення проекту розпорядження Кабінету Міністрів України “Про невідкладні заходи щодо розвитку гуманітарних наук в Україні”, а також пошуку політико-правових відповідей на виклики податкової політики, розвитку малого та середнього підприємництва, інноваційно-інвестиційної діяльності в Україні (акт впровадження № 16-02/10-01 від 9 лютого 2016 року).

Особистий внесок здобувача. Дисертаційна робота є самостійною науковою працею, структурні положення якої розроблено й обґрунтовано автором особисто, виходячи з усталених парадигм наукового знання, джерело- та літературознавчого аналізу, а також власних наукових розвідок, емпіричних матеріалів. Наукові ідеї, що належать авторам праць, опублікованих у співавторстві з дисертантом, у дисертаційному дослідженні не використовувалися.

Апробація результатів дисертації. Положення та висновки дисертації обговорено та схвалено на засіданні кафедри історії та теорії держави і права Інституту права ім. князя Володимира Великого МАУП, де була виконана дисертація, міжкафедральному семінарі Інституту права імені князя Володимира Великого МАУП (протокол № 1 від 29 вересня 2015 року), *доповідалися на всеукраїнських наукових і науково-практичних конференціях, міжнародних конференціях, конгресах і наукових читаннях:* “До питання про базові поняття ідеологічного процесу”. Київ, 12 листопада 1998 р.; “XXI століття: Альтернативні моделі розвитку суспільства. Третя світова теорія”. Київ, 30-31 травня 2002 р.; “Актуальні проблеми державного управління на новому етапі державотворення”. Київ, 31 травня 2005 р.; “Проблеми теорії і практики законотворчості у контексті формування громадянського суспільства”. Київ, 9 грудня 2005 р.; “Інноваційні технології у наукових дослідженнях і навчальному процесі вищого закладу освіти”. Полтава, 26-27 квітня 2007 р.; “Трансформація політичної системи: соціальні перетворення і законодавчий процес”. Київ, 22 травня 2007 р.; “Актуальні проблеми права”. Полтава, 16 травня 2007 р.; “Трансформація політичної системи: соціальні перетворення і законодавчий процес”. До 15-річчя журналу Верховної Ради України “Віче”. Київ, 22 травня 2007 р.; “Актуальні проблеми правового регулювання : сучасний стан, досвід і завдання по удосконаленню”. Полтава, 14 листопада 2007 р.; “Громадянське суспільство в Україні: проблеми

формування та перспективи розвитку”. Полтава, 23-24 травня 2008 р. ; “Проблеми гармонізації суспільних відносин: правові, економічні і гуманітарні аспекти”. Полтава, 16 квітня 2008 р.; “Інноваційний розвиток середовища життєдіяльності людини”. Полтава, 24-25 квітня 2008 р.; “Сьомі осінні юридичні читання”. Хмельницький, 28-29 листопада 2008 р.; “Права і свободи людини і громадянина: проблеми гармонізації законодавства з міжнародним правом (присвячена 60-тій річниці Загальної Декларації прав людини”. Полтава, 12 листопада 2008 р.; “Актуальні питання реформування правової системи України”. Луцьк, 29-30 травня 2009 р.; “Законодавче та регуляторне забезпечення іноземних інвестицій: український та німецький досвід”. Київ, 18-19 червня 2009 р.; “Актуальні проблеми історії та теорії держави і права”. Хмельницький, 22 лютого 2010 р.; “Україна у стані перманентного вибору: духовно-культурні, соціально-економічні та політико-правові стратегії”. Київ, 20 травня 2010 р.; “Досвід та перспективи розвитку українського конституціоналізму”. Київ, 21 червня 2010 р.; “Теорія і практика сучасного права”. Херсон, 29 жовтня 2010 р.; “Правові аспекти боротьби з корупцією: досвід України, Німеччини та Польщі”. Київ, 1-3 червня 2011 р.; “Новітні державотворчі процеси в Україні: виклики і перспективи (До 15-річчя Конституції України)”. Київ, 24 червня 2011 р.; “Ідеологія в сучасному світі”. Київ, 19-20 жовтня 2011 р.; “Україна як геополітична реальність: політика, економіка, право”. Київ, 29 березня 2012 р.; “Конституційні засади модернізації України (До 16-ої річниці Конституції України)”. Київ, 26 червня 2012 р.; “Правова політика України: концептуальні засади та механізми формування”. Київ, 5 грудня 2012 р.; “Правова держава: досвід, можливості, механізми формування в сучасній Україні”. Київ, 24 квітня 2014 р.; “Конституційна реформа в Україні: загальнонаціональний проект єднання”. Київ, 25 червня 2014 р.; “Актуальні питання трудового права України в умовах євроінтеграції”. Київ, 15 грудня 2014 р.; “Розвиток української держави в умовах активізації євроінтеграційних процесів”. Київ, 19 лютого 2015 р., *а також висвітлювалися на круглих столах, науково-практичних і правових семінарах, громадських слуханнях*: “Україна – Німеччина: розвиток законодавства в рамках європейського права”. Київ, 21-22 вересня 2005 р.; “Шості осінні юридичні читання. Актуальні проблеми юридичної науки”. Хмельницький, 26-27 жовтня 2007 р.; “Кодифікація виборчого законодавства України: стан, проблеми, перспективи”. Київ, Інститут законодавства Верховної Ради України, 6 грудня 2010 р.; “Стан та перспективи розвитку виборчого законодавства України. Проблеми законодавчого регулювання інформаційного забезпечення виборів та передвиборної агітації. Спостереження за виборами”. Київ, 23 лютого 2011 р.; “Виборче законодавство України: стан, шляхи та перспективи вдосконалення”. Київ, 5 березня 2011 р.; “Міжнародні стандарти виборчого права і захист виборчих прав”. Київ, 18 квітня 2011 р.; “Конституційно-правові засади модернізації економіки України”. Київ, 24 жовтня 2012 р.; “Морально-етичні проблеми законодавчого забезпечення міжнаціональної толерантності”. Київ,

10 жовтня 2013 р.; “Конституційно-правове забезпечення прав і свобод людини і громадянина в Україні”. Київ, 6 листопада 2013 р.; “Мовна політика як складова протидії інформаційним загрозам та пріоритетний напрям забезпечення інформаційної безпеки: сучасний стан та виклики”. Київ, 10 листопада 2014 р.; “Мультикультуралізм як соціально-правове явище: виклики глобалізованого світу”. Київ, Інститут права імені Володимира Великого МАУП, 27 лютого 2015 р.

Публікації. Основні теоретичні положення дисертації, висновки і рекомендації за темою дослідження викладено автором у 72 опублікованих наукових працях, у тому числі 1 індивідуальній і 2 колективних монографіях, 27 статтях у наукових фахових виданнях України та періодичних виданнях інших держав, 20 наукових публікаціях, що додатково відображають результати дослідження, 22 тезах наукових доповідей і повідомлень на міжнародних і всеукраїнських наукових і науково-практичних конференціях, конгресах і наукових читаннях, круглих столах, правових семінарах, громадських слуханнях.

Структура дисертації складається зі вступу, п’яти розділів, поділених на сімнадцять підрозділів, висновків, списку використаних джерел і додатків на 27 сторінках. Загальний обсяг дисертації становить 481 сторінку, з яких основного тексту – 414 сторінки. Список використаних джерел нараховує 400 найменувань, які викладено на 40 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У Вступі обґрунтовано актуальність дослідження, зв’язок з науковими програмами, планами і темами, охарактеризовано мету та задачі, об’єкт, предмет і методи, розкрито наукову новизну та практичне значення одержаних результатів, наведено відомості про особистий внесок здобувача, апробацію результатів наукового пошуку, публікації, а також структуру дисертації.

Розділ 1 “Теоретико-методологічні підвалини правової ідеології як теоретико-правового феномену” складається з чотирьох підрозділів, де визначено відправні засади дослідження правової ідеології, обґрунтовується її сутність, типологічні форми, підкреслюється моністичний характер правової ідеології, її самоорганізаційний потенціал.

У підрозділі 1.1 “Права і свободи людини та громадянина як відправна ланка визначення сутності правової ідеології” наголошено на універсальній цінності прав і свобод людини та громадянина, які, будучи природними і невідчужуваними, визначають місце і роль, статус людини у соціо- та державотворчому процесах, обумовлюють особливості становлення, функціонування і розвитку правової держави та громадянського суспільства, позначаються на характері відносин з міжнародним співтовариством народів і держав.

Значна увага приділена питанням дійсного стану прав людини як своєрідного показника процесу їх історичної еволюції. Індикативна

спроможність прав людини обумовлює, на думку здобувача, місце і роль, статус прав людини як своєрідної “клітинки” побудови правової ідеології, визначення сутності відносин, які складаються між людьми у процесі їхньої повсякденної життєдіяльності.

Підрозділ 1.2 “Сутність правової ідеології: мультипарадигмальний аналіз” присвячено з’ясуванню співвідношення сутностей правової та політичної ідеологій, а також зв’язків правової ідеології з правосвідомістю, правовою поведінкою особи та правовою політикою. Надано історіографічний огляд процесу становлення та розвитку правової ідеології у науковій літературі, визначено стан розроблення вказаної проблематики. Підкреслено, зокрема, що поява перших ідеологій датується XIV століттям, періодом Відродження, коли релігійна картина світу поступово почала змінюватися раціональною системою уявлень про світ і людину в ньому, хоча термін “ідеологія” як учення про ідеї був запропонований французьким дослідником Дестютом де Трасі наприкінці XVIII століття.

Натомість термін “Правова ідеологія” з’явився в науковому обігу значно пізніше, його сутність визначається двоїсто: а) як сукупність ідей, поглядів, уявлень, принципів, що у концентрованому вигляді відбивають і оцінюють правову дійсність; б) як теоретико-філософське, а також повсякденно-побутове осмислення права як цілісного інструмента регулювання основних сфер суспільних відносин. При цьому призначення правової ідеології вбачається у формуванні уявлень, пропозицій, принципів, рекомендацій щодо вдосконалення правових відносин, норм та інститутів (В.В. Головченко, В.О. Зайчук, О.Л. Копиленко, В.В. Костицький, Н.М. Оніщенко, О.В. Петришин, А.Є. Шевченко, Ю.С. Шемшученко та ін.).

У сучасній Україні дослідження проблем правової ідеології, як і ідеології в цілому, фактично лише розпочинаються: опубліковано лише декілька монографій (Ю.Г. Барабаш, Б.Д. Голованов, М.А. Краснов, В.Г. Кремень, В.С. Лісовий, О.М. Мироненко, М.І. Михальченко, О.Є. Постол, В.М. Ткаченко, І.Б. Усенко та ін.). Вакуум конструктивної державницької ідеології, відсутність ідеалів і системи цінностей формують, як справедливо наголошують В.Г. Кремень та В.М. Ткаченко, нагальну потребу суспільства у новій ідеології.

Безпосередній інтерес до осягнення проблематики правової ідеології в радянській юридичній літературі ідентифікується першою половиною сімдесятих років XX століття, коли з’явилися публікації, предметно присвячені питанням правової ідеології (П.О. Недбайло, Д.А. Потопейко, М.Т. Баймаханов, Н.В. Вітрук, Д.А. Керімов, Л.С. Мамут, Г.С. Остроумов, В.А. Чефранов, В.А. Шабалін та ін.). Заслужовують на увагу, зокрема, дискусії про сутність правової ідеології, її характер, співпадіння її дії із закономірностями соціалістичного будівництва, утвердженням соціалістичних норм права і моралі, вихованням нової людини тощо.

Досліджуючи феномен правової ідеології, науковці-правники зазначеного періоду привертали увагу до такої її особливості, як міра узгодженості поведінки суб’єктів права, в тому числі індивіда, з правовими

приписами. Правосвідомість названого періоду часу передбачала тісне поєднання знання закону, вмінь і навичок його застосовування на практиці з відданістю та пошануванням діючого законодавства, правової системи як найдосконалішої, переконаності в справедливості приписів радянських нормативно-правових актів. Дотримання, виконання та застосування (реалізація) розпоряджень правових норм поставала обов'язковою умовою функціонування колективної та індивідуальної правосвідомості, духовної культури в цілому, складовою якої розглядалася правова ідеологія (А.Ф. Гранін, В.Н. Кудрявцев, В.В. Лазарев, Л.Л. Попов, Л.М. Розин, В.А. Сапун, Ю.В. Феофанов, А.Ф. Черданцев, В.М. Чхиквадзе та ін.).

Вітчизняними вченими здійснюються спроби з'ясування впливу правової ідеології як, передусім, складової духовної культури на процес соціалізації людини, формування її світогляду, ціннісних орієнтацій тощо. Обґрунтування сутності такого багатоаспектного поняття, яким є духовна культура, дозволило не тільки виявити відмінності в трактовці її змістовних характеристик, а й з'ясувати місце, роль та значення правової культури як складової духовної культури, її ролі в процесі нормопроекування, правотворчості, правозастосуванні. Зазначене не могло не позначитися на розробці методологічних підходів її аналізу (М.І. Козюбра, П.М. Рабінович).

Визначення сутності правової ідеології зазначеного періоду не могли не мати "нальоту" доби, її політико-ідеологічних настанов, виходили, насамперед, з її безпосередньої прив'язки до правосвідомості як своєрідного опертя й об'єкту впливу, однієї із складових громадської свідомості. Правова ідеологія обґрунтовувалася як "концентроване" уособлення правосвідомості, складова теоретичної свідомості, відображення масових настроїв, емоцій та сподівань і, водночас, засіб їх розвитку, піднесення до рівня соціально-правової науки (А.Ф. Гранін). Зазначеним створювалися передумови для системного осягнення проблематики правової ідеології, розвитку суб'єктів права, що передбачало ціннісно орієнтований погляд на суспільство, тенденції його розвитку (Г.І. Балюк, А.П. Семітко та ін.). З'являються наукові праці, де ставляться під сумнів можливості, теоретико-методологічний потенціал лінійного підходу щодо аналізу суспільних процесів, правових явищ зокрема, висловлюються думки про мультипарадигмальність наукових досліджень (С.С. Алексєєв та ін.). Проте вийти на системне обґрунтування сутності правової ідеології так і не вдалося, зважаючи, насамперед, на домінування в науці позитивістської традиції її розуміння як соціального явища, своєрідного результату "протистояння класів", що зникне за умов постіндустріального розвитку.

Наступний період вивчення проблематики правової ідеології пов'язується з обґрунтуванням її гуманістичного характеру, соціальної цінності, її теоретико-методологічного потенціалу як засобу зміцнення соціалістичної законності і правопорядку, її функцій та призначення в суспільстві. Практично всі дослідження виконані під кутом зору партійно-класового підходу (М.І. Козюбра, П.М. Рабінович, С.С. Алексєєв, К.Т. Бельський, Ю.В. Кудрявцев, О.А. Лукашева, А.В. Малько та ін.).

У подальшому вищеназвані теоретико-методологічні підходи до обґрунтування сутності правової ідеології, її ролі, місця та призначення в суспільстві, системі права значною мірою ставляться під сумнів, переглядаються в частині, зокрема, її партійно-класової сутності, зв'язку з інтересами робітничого класу як нібито своєрідної гарантії її науковості. Право розглядається як цінність (П.М. Рабінович, В.Д. Бабкін, М.І. Матузов та ін.).

Теоретико-методологічні питання функціонування ідеології, їхньої сутності та призначення в суспільстві висвітлено в роботах В.П. Андрущенко, М.І. Михальченка, М.І. Обушного, Д.В. Неліпи, І.М. Попової, О.Є. Постол, В.Ф. Цвиха, Ю.Р. Шведи, П.П. Шляхтуна, А.І. Арнольдова, О.О. Зінов'єва, С.Г. Кара-Мурзи, М.М. Кейзерова, В.П. Макаренка, В.М. Межуєва та ін.

Змістовні складові проблематики правової ідеології викладено у роботах соціальних філософів і політологів, представників окремих галузей права, законотворчості, законодавчої діяльності та правозастосування (В.Д. Бабкін, О.В. Богачова, В.С. Ковальський, І.П. Козинцев, О.М. Костенко, В.В. Костицький, Г.В. Лаврик, А.І. Луцький, Н.М. Оніщенко, О.В. Петришин, А.О. Селіванов, М.Я. Швець, Ю.С. Шемшученко, Х. Арендт, Р. Арон, Д. Белл, Робер К. Бержерон, М.І. Матузов, Вейн Парсонс, К. Поппер, А. Турен, Ю. Хабермас та ін.).

Дослідження проблем функціонування правової ідеології в українському суспільстві останніх років дозволяють стверджувати про необхідність з'ясування не тільки її соціальної природи, теоретико-методологічного й евристичного потенціалу, а й можливостей соціально-правового позиціонування та конструювання вітчизняного простору відповідно до норм права, етичних засад життєдіяльності соціуму, нормативно-правового забезпечення прав і свобод людини і громадянина. Модернізаційний стан українського суспільства, стратегія реформування вимагає динамічного правового регулювання суспільних відносин за допомогою науково обґрунтованих правових норм, що відповідають об'єктивним потребам громадянського суспільства, що формується в Україні. За цих умов особливі сподівання покладаються на законотворчість, призначенням якої є системне забезпечення правового поля країни засобами пізнання та оцінки правових потреб суспільства і держави, цілеспрямованої діяльності компетентних органів по підготовці, обговоренню і прийняттю законів та їх оприлюдненню.

Одним із вищих досягнень правової ідеології можна вважати реалізацію правової свободи особистості, її природних прав як невідчужуваних, а також позитивного права (П.М. Рабінович, О.Н. Полухін). Не менш актуальним завданням вбачається правове дослідження меж відчуження свободи, зокрема від держави та суспільства, розуміння її як абсолютної свободи. У такому трактуванні свобода, покладена в основу розуміння правової ідеології, слугує утвердженню повноважень органів державної влади, публічних засад

співпраці держави і суспільства, взаємодії правової держави і громадянського суспільства тощо.

Аналізуючи можливості правової ідеології в контексті дискурсу сутності правового мислення, особливостей застосування правових норм, з'ясування їх регулятивно-правового характеру констатовано обумовленість правозастосовної діяльності не лише досконалістю законодавства чи довершеністю законотворчості, а й моральними чеснотами суб'єкта дії (О.В. Богачова, Ж.О. Дзейко, Т.О. Дідич, Н.Ю. Задирака, Н.Ф. Наумова, Н.М. Оніщенко, А.О. Селіванов, М.П. Федорін та ін.).

Соціальне позиціонування права, правотворчість як процес, становлення громадянського суспільства і правової держави неможливі поза чітко визначеними ціннісними орієнтирами, розумінням суспільства як соцієтальної системи в єдності її базових функцій – ціледосягальної (цілеорієнтуючої), адаптивної, інтегративної та відтворення структури і зняття напруги. Це пояснюється тим, що право спроможне виконувати покладену на нього місію лише за умови знання об'єкта впливу, законів його функціонування та розвитку, його реальних і потенційних потреб, потенціалу і ресурсів, динаміки реформування тощо.

Наголошено на моністичності як визначальній характеристиці правової ідеології, обумовленої нормою права, її приписами.

Висвітлено, посилаючись на першоджерела, особливості розуміння правової ідеології як суспільного та політико-правового явища, юридичної категорії, структурного елементу правосвідомості, складової ідеологічної функції держави, теоретичної основи державної правової політики.

Правова ідеологія визначається як сукупність правових ідей, теорій, поглядів і норм, які в концептуальному вимірі відображають, оцінюють та цілеорієнтують процес соціальних змін як безпечного політико-правового середовища буття людини, становлення правової держави і громадянського суспільства.

Вищезазначене розуміння правової ідеології підпорядковано завданням утвердження спроможності основних соціотворчих суб'єктів – людини, політичних партій, громадських організацій, суспільства та держави до участі у процесах державотворення, принаймні, за п'ятьма ознаками: а) визначенні та реалізації національних інтересів; б) мобілізації; в) соціальних змін; г) демократії та д) справедливої винагороди.

Наведене визначення правової ідеології, що сягає дійсного стану прав людини, уявляється доцільним розглядати як базове, онтологічне, що дозволяє побудувати похідні правової ідеології, скажімо, за ознаками функціонального забезпечення життєдіяльності суспільства, передусім, цілеорієнтування, адаптації, інтеграції, відтворення структури та зняття напруги.

Відповідно, за ознакою цілеорієнтування правова ідеологія постає сукупністю концептуально обґрунтованих ідей, принципів і положень, стимулів і мотивів, морально-етичних і правових норм, які, ґрунтуючись на визначених Основним Законом правах і свободах людини та громадянина,

сприяють утвердженню України як демократичної, соціальної, правової держави. Будучи уособленням права, правова ідеологія як сукупність пов'язаних між собою переконань, настанов, правових поглядів і норм осмислює соціальну реальність під кутом зору його нинішнього і уявного (ідеального, ціледосяжного) станів, шляхів їх досягнення, відповідно до якого формує правосвідомість суспільства, сприяє утвердженню певного правового порядку, правовідносин, впливає на всі сторони соціального життя – економіку, політику, культуру, мораль, характер та особливості функціонування політичного режиму тощо.

Натомість правова ідеологія в її адаптаційному варіанті спроможна набувати змістовних і функціональних характеристик, що пов'язуються з її відповідністю визначеним кордонам, геополітичному та політико-правовому простору, екологічним стандартам, умовам довкілля тощо.

Інтегративний варіант правової ідеології передбачає орієнтацію на безумовний пріоритет усталених звичаїв і традицій, ціннісних засад в процесі її обґрунтування та функціонування, статус української мови як державної тощо.

Формування правової ідеології за ознакою функціонування суспільства як відтворення структури та зняття напруги має чітко виражений пріоритет поступового утвердження цивілізованих стандартів рівня й якості життя транспарентності та передбачуваності дій влади, її демократизації. Зазначений варіант правової ідеології може бути ідентифікований як проєвропейський.

Класифікацію правової ідеології можна здійснювати за критеріями неklasичного та постнеklasичного типу соціально-правової дії, яка характеризує спроможність не лише до класичного способу владарювання, а й до розроблення зовнішньоорієнтованої правової ідеології як спроможності до позиціонування та конструювання соціально-політичного та правового простору України як суб'єкта міжнародного права, впливового гравця міжнародної політики.

Вищевикладене дозволяє стверджувати, що правова ідеологія має сприяти формуванню безпечного соціального та політико-правового простору, виходячи з утвердження та реалізації прав і свобод людини як відправних, основоположних до пошуку адекватних відповідей на виклики, ризики і небезпеки глобалізованого світу, а також розглядати усталені юридичний, психологічний та соціальний механізми реалізації прав людини в їхньому підпорядкуванні обраній моделі державотворення, а також можливостям реалізації зовнішньополітичних цілей.

У підрозділі 1.3 *“Типологія правової ідеології”* здійснюється класифікація правової ідеології за ознаками, на яких уже наголошувалося: а) спроможності до реалізації національних інтересів; б) мобілізації; в) забезпеченні процесу соціальних змін та г) демократичних засад функціонування суспільства; д) справедливої винагороди.

Вищезазначені ознаки, в залежності від їхнього змістовного та функціонального наповнення, поєднання та можливостей реалізації

потенціалу та ресурсів розвитку формують різні типи правової (конституційної) ідеології – ліберально-прогресистські типи (США), ліберальні (Франція, Іспанія, Італія), консервативні (Великобританія), соціал-демократичні (скандинавські країни), модернізаційні (Польща, Угорщина, прибалтійські країни, Україна), автократичні тощо.

Підрозділ 1.4 “Самоорганізаційний потенціал правової ідеології” присвячено з’ясуванню здатності правової ідеології до самоорганізації на двох основних рівнях – суспільства та регіону. Самоорганізація на рівні суспільства постає як спроможність утвердити соціальний порядок як нормативний, забезпечити функціонування суспільства в єдності його базових функцій – ціледосягальної, адаптивної, інтегративної, відтворення структури та зняття напруги.

Соціальна самоорганізація на рівні регіону розглядається дисертантом як комунікація низки паралельних систем – територіальних громад різного рівня – регіональних, обласних, районних, міських, селищних, сільських, квартальних, вуличних, подвірних тощо.

Розділ 2 “Правова ідеологія громадянського суспільства” складається з трьох підрозділів і присвячений з’ясуванню сутності правової ідеології в її основних вимірах, зокрема, як: а) складової правосвідомості українського суспільства; б) засобу формування правомірної поведінки особи; в) ідейно-теоретичної основи правової політики України.

У підрозділі 2.1 “Правова ідеологія та правосвідомість громадянського суспільства: шляхи взаємодії” розглядаються особливості механізму прямої та зворотної взаємодії двох названих феноменів.

Підкреслено, що правова ідеологія, будучи вищою формою осягнення соціально-правової дійсності, покликана утверджувати соціальну якість як людську, соціальні стандарти життя як загальнолюдські, цивілізаційні, нормативний порядок як визначальну складову соціального порядку, процесу соціальних змін, динаміки розвитку. В цьому сенсі правова ідеологія має утверджувати уніфікований, стандартизований підхід до оцінки стану та перспектив функціонування правової дійсності, в основі якого – правові норми.

Засобами уникнення можливої декларативності правової ідеології в дисертації розглядаються:

а) посилення її нормативності в процесі правотворчості, реального впливу на правовідносини основних суб’єктів державного управління, визначення обсягу їхніх повноважень, уникнення дублювання, паралелізму, конфліктних ситуацій тощо;

б) актуалізація її як соціально-правового феномену, що пов’язується з відображенням світоглядних, ціннісних, морально-етичних і правових установок суспільства, менталітету народу;

в) зрозумілість, її доступність, підпорядкованість стратегічним завданням в єдності з тактичними цілеспрямованими діями;

г) позиціонування та конструювання вітчизняного соціального та правового простору, сприяння утвердженню України як демократичної країни,

правової держави і громадянського суспільства, як ресурсу і потенціалу розвитку, процесу соціальних змін.

У такому розумінні правова ідеологія спрямована на утвердження правового порядку як різновиду соціального порядку.

Підрозділ 2.2. “Правова ідеологія як засіб формування правомірної поведінки особи” присвячено дослідженню процесу формування політичної культури сучасної молоді, її громадянських чеснот, набуття нею політичних знань і навичок правомірної поведінки як складових правової культури, реальної участі у процесах вироблення, формування та здійснення політико-ідеологічного процесу, важливої умови демократичного функціонування країни.

Значна увага у процесі формування політичної свідомості і поведінки громадян приділена суб’єктам, які пропонують відповідну систему політичних норм, цінностей, моделей поведінки (сім’я, громадські об’єднання й організації, політичні партії, державні органи й установи). Наголошено, що агенти політичної соціалізації (освіта й засоби масової комунікації) виконують роль трансляторів політичних норм і цінностей, які продукуються суб’єктами. Залежно від стадії політичної соціалізації зазначені структури мають різний ступінь впливу на свідомість і поведінку індивіда.

У *підрозділі 2.3 “Правова ідеологія як ідейно-теоретична основа правової політики України”* висвітлено теоретико-методологічний потенціал правової ідеології, який полягає у визначенні змістовних і функціональних характеристик правової політики за декількома напрямками, а саме: а) концептуального обґрунтування розвитку вітчизняного законодавства; б) висвітлення тенденцій процесу змін українського суспільства в частині політико-правового забезпечення його функціонування чи, принаймні, тенденцій розвитку національного законодавства; в) законодавчого забезпечення пріоритетних сфер суспільних відносин: державного будівництва (проведення конституційної реформи, вдосконалення діяльності органів державної влади та місцевого самоврядування тощо), економіки, політики, культури, реалізації прав і свобод людини та громадянина, а також участі України в міжнародному співробітництві.

Значна увага приділена реалізації завдань правової політики на прикладі аналізу програмових засад діяльності партій і блоків у Верховній Раді України п’ятого скликання.

Підкреслено, що місце правової ідеології в процесі здійснення державної правової політики обумовлюється: а) розумінням її сутності та призначення як об’єктивно-суб’єктивного феномену, який дозволяє, з одного боку, забезпечити зв’язок правової політики з соціальною реальністю, орієнтуючи політику на завдання формування правової держави і громадянського суспільства, демократичної країни та самодостатньої особистості, а з іншого, компенсувати її недоліки, слабкості, а то й відверті упущення; б) формуванням безпечного соціального та політико-правового простору, виходячи з утвердження та реалізації прав і свобод людини як відправних, основоположних щодо пошуку адекватних відповідей на виклики, ризики і

небезпеки глобалізованого світу; в) розглядом правової ідеології як складової національної правової системи, що сприяє гуманізації останньої, особливо кримінального права; г) утвердженням консенсусних засад розвитку демократії в Україні; д) завданнями обґрунтування державної влади як природного, справедливого права, нормативно-правової реалізації ідеологічної функції держави; е) забезпеченням прав і свобод людини і громадянина; к) здійсненям правового виховання та забезпечення правової поведінки.

Доведено, що взаємозв'язок правової ідеології та правової політики обумовлюється: а) їхньою універсальністю та б) взаємодоповнюваністю. При цьому безсумнівною перевагою правової ідеології є її спроможність до менш жорсткої і більш універсальної регуляції суспільних відносин порівняно з правом. Ідеологія ціннісно наповнює державну правову політику, цілеорієнтує її, надає бачення механізмів досягнення цілей тощо, будь-який дефіцит правової політики, можливі її слабкості компенсуються значною мірою правовою ідеологією. А це означає, що держава, яка діє на визначених, усталених засадах правової ідеології, все більш набуває правових ознак, тим самим свідомо обмежуючи себе щодо завдань ідеологічної регуляції громадянського суспільства, поступово передаючи цю функцію його інститутам.

Розділ 3 “Правова ідеологія в законотворчій та законодавчій діяльності” присвячено характеристиці правової ідеології як теоретико-методологічної основи законотворчості, засобу систематизації законодавства та здійснення правозастосовної діяльності, а також аналізу сутності відправних категорій законотворчості та законодавчого процесу – понять “суспільні відносини” та “соціальні відносини”. Зазначене дозволило структурувати розділ на чотири підрозділи, у першому з яких *“Правова ідеологія як теоретико-методологічна основа законотворчості”* наголошено, зокрема, що: а) законотворчість не має нічого спільного з концепцією “занепаду парламенту”, послабленням його ролі у зв'язку з нібито зменшенням кількості законопроектів, що розробляються парламентарями, комітетами і фракціями (40 % законів України, як відомо, мають своїми авторами парламентарів), послабленням впливу парламенту на політичне, економічне, соціальне життя країни; б) законотворчість, окрім унормування існуючих, тобто таких, що склалися, суспільних відносин, має бути також зорієнтована на функціональне забезпечення життєдіяльності суспільства в єдності його вищезазначених базових функцій. А це означає, що законотворчість має, насамперед, національноорієнтований вимір: норми права мають послаблювати вплив негативних рис менталітету (колоніальний комплекс меншовартості й провінційності, інтровертна пасивність, загальна анархічність й аполітичність, суперечливість вдачі, брак колективної волі і національної солідарності) та посилювати рольове та функціональне значення позитивних рис традиційної ментальності українця (національна та релігійна толерантність, конституціоналізм, побутовий, а не політичний, індивідуалізм, волелюбність, компромісна налаштованість у конфліктних ситуаціях, державотворчий потенціал українського народу тощо); в) законотворчість має бути

підпорядкована національним інтересам як визначальним і пріоритетним водночас.

Звідси очевидно, що будь-які спроби перенести зарубіжні закони, у тому числі ідеальні нормативно-правові зразки, на вітчизняні терени є процесом штучним і недолугим водночас, адже національне законодавство втрачає ознаки системності, дієвості й ефективності водночас.

Визначальною субстанцією щодо законотворчості як процесу, що здійснюється уповноваженим суб'єктом, є, поза сумнівом, суспільство як складноорганізована ієрархізована відкрита соціальна система, що виконує певні функції, а саме: а) ціледосягання; б) адаптивну; в) інтегративну; г) відтворення структури та зняття напруги. При цьому важливо виходити з того, що кожна із зазначених функцій є: а) атрибутивною, тобто такою, знехтувати якою неможливо без настання відповідних політико-правових, а значить і соціальних наслідків; б) самодостатньою, що констатує неприпустимість розвитку однієї сфери, скажімо економічної, за рахунок іншої, приміром, культурної.

У підрозділі 3.2 *“Правова ідеологія як засіб систематизації законодавства”* підкреслюється важливість врахування суттєвих змін, які відбулися в основних сферах життєдіяльності українського суспільства та пов'язуються з ринковими умовами господарювання, правами і свободами людини та громадянина та їх закріпленням у законодавстві, системі права.

Систематизація вітчизняного законодавства засобами правової ідеології здійснюється шляхом його впорядкування, структурного оновлення, визначення пріоритетних напрямів вдосконалення, а також врахування досвіду держав-членів ЄС як процесу наближення до європейських правових стандартів. Зазначене передбачає, зокрема, в частині розвитку вітчизняної системи законодавства реалізацію таких основних положень: а) концептуального обґрунтування проблеми, яка є предметом законодавчого регулювання; б) законодавчого забезпечення концептуального бачення предмету правового регулювання; в) розроблення конкретних законопроектів.

Підрозділ 3.3 *“Правова ідеологія правозастосовної діяльності”* присвячено дослідженню політико-правових засобів утвердження бажаних тенденцій розвитку українського суспільства, функціонування національного правового простору як цілісної системи в частині забезпечення триєдиної єдності розуміння сутності закону як: а) нормативно-правового регулювання соціальних відносин; б) позиціонування певного суб'єкта політичної дії, не допускаючи їх підміни чи ототожнення; в) конструювання соціального простору відповідно до приписів норми закону.

Вищезазначене надає законодавцю можливість: 1) забезпечити нормативну єдність минулого, сьогодення і майбутнього в діяльності певного політичного суб'єкта чи, принаймні, ідентифікувати його в частині забезпечення такої спроможності; 2) формувати елементи забезпечення наступності, послідовності дій політико-правових суб'єктів, принаймні, державотворчих; 3) сприяти становленню системного забезпечення правового простору з урахуванням його можливих прогалин, а також викликів і небезпек суверенного розвитку України.

Розглянуто також негативні аспекти застосування, реалізації норм права, до яких віднесено: а) помилкове праворозуміння; б) корупцію; в)недоліки, а то й відверті помилки в частині використання юридичної техніки; г) юридичні колізії; д) перекручування статусу управлінських суб'єктів, а також перевищення їхніх повноважень; е) прийняття правових рішень з порушенням процедури чи взагалі її нехтуванні; к) прогалини в законодавчому регулюванні тощо.

Сформульовано основне протиріччя правозастосування, яке уособлюється схемою “законодавець – право – практика застосування”.

У підрозділі 3.4 “Суспільні відносини” та “соціальні відносини” як відправні категорії законотворчості та законодавчого процесу” здійснено аналіз змістовного наповнення базових категорій політико-правової науки – понять “суспільні відносини” та “соціальні відносини”.

Доведено, що зміст терміну “суспільні відносини” обумовлюється доктринальними положеннями марксистської інтелектуальної традиції як лінійної, де визначальними є виробничі, економічні відносини щодо інших сфер життєдіяльності суспільства.

Натомість, сутність поняття “соціальні відносини” обумовлюється змістовними та функціональними характеристиками нелінійних парадигм наукового знання (структурно-функціональний аналіз, теорія соціальної дії, конфліктологія тощо), де пріоритетним напрямом є людиноцентризм, повага до гідності людини, забезпечення прав і свобод людини та громадянина тощо. Термін “соціальні відносини” обґрунтовується дисертантом як уособлення природного права людини на гідне життя, як засіб гуманізації права, його наближення до цивілізованих стандартів свободи, соціальної справедливості тощо. В Україні зазначена спрямованість права реалізується, зокрема, як процес наближення (адаптації, апроксимації та гармонізації) до правових стандартів держав-членів Європейського Союзу.

Відповідно, наголошується в дисертації, завдання правової науки вбачаються у впорядкуванні людських відносин як соціальних, тобто як пріоритетних в частині реалізації сутності людини відповідно до накопиченого потенціалу знання, досвіду, культури, умінь і навичок тощо. Одним із таких напрямів можна вважати підпорядкування права завданням забезпечення реалізації життєво важливих функцій суспільства: ціледосягання, адаптації, інтеграції, відтворення структури та зняття напруги, реалізації стратегії сталого розвитку, утвердження в Україні цивілізованих стандартів рівня та якості життя.

Розділ 4 “Правова ідеологія: теоретико-методологічні можливості духовного розвитку українського суспільства” складається з двох підрозділів, де висвітлено правові засади свободи совісті в Україні та її нормативно-правове забезпечення.

Підрозділ 4.1 “Правові засади свободи совісті в Україні” присвячено дослідженню теоретико-правового врегулювання суспільних відносин у сфері свободи совісті та віросповідання відповідно до Конституції України, Закону України “Про свободу совісті та релігійні організації”, положень

Міжнародного пакту про громадянські і політичні права (1966), Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (1950).

Наголошено на юридичних складнощах розв'язання питання щодо перспектив утворення єдиної помісної церкви в Україні, які полягають, насамперед, у відсутності узгодженого, прийнятого для усіх церков механізму надання автокефалії й автономії, а також усталеного міжцерковного діалогу.

У підрозділі 4.2 *“Нормативно-правове забезпечення свободи совісті”* висвітлено теоретико-правові засади та шляхи вдосконалення законодавства з питань свободи совісті в Україні.

Стверджується, зокрема, що український парламент, керуючись нормами Європейської конвенції з прав людини, Міжнародної конвенції про ліквідацію всіх форм расової дискримінації та рекомендаціями Європейської комісії проти расизму та нетерпимості передбачив у національному законодавстві заходи щодо забезпечення свободи вираження поглядів і релігійних переконань разом з необхідними обмеженнями у цій сфері, що впливають з фундаментальних прав людини, зокрема, покарання за розпалювання міжрелігійних конфліктів.

Стаття 35 Конституції України, крім закріплення і визначення змісту права на свободу світогляду і віросповідання, містить положення щодо можливості її обмеження, а також забезпечення світського характеру держави, належного виконання віруючими своїх обов'язків перед нею тощо. Здійснення цього права може бути обмежене законом лише в інтересах охорони громадського порядку, здоров'я і моральності населення або захисту прав і свобод інших людей. Підкреслено, що церква і релігійні організації в Україні відокремлені від держави, а школа – від церкви. Жодна релігія не може бути визнана державою як обов'язкова. При цьому зазначено, що безумовним пріоритетом діяльності Верховної Ради України є актуалізація законодавства з точки зору *“демократичного релігійного плюралізму”* з урахуванням змін етнокультурного складу населення, міграційних процесів і глобалізаційних впливів. До того ж останнє передбачено Рекомендаціями ПАРЄ *“Про державу, релігію, світське суспільство та права людини”* від 29 червня 2007 року.

Наголошено, що держава і церква, будучи партнерами у питаннях забезпечення соціального, культурного і духовного піднесення українського суспільства, прагнуть чітко окреслити в національному законодавстві лише ті обмеження, які пов'язуються з необхідністю захисту законних інтересів, прав і свобод людини, охороною громадського порядку, здоров'я і моралі, збереження традиційної релігійної культури, а також узгодження з нормами і принципами міжнародного права і міжнародними зобов'язаннями України. Відповідно стверджується, що конституційне положення про відокремлення церкви від держави, а школи – від церкви не означає заборону співпраці церкви і держави, неможливості присутності церкви в державних структурах, включаючи освітні заклади, фінансування державою суспільно корисних програм за ініціативи та участю церкви.

Розділ 5 “Правова ідеологія у контексті пошуку відповідей на виклики сьогодення” складається з чотирьох структурних підрозділів,

наукова проблематика яких пов'язується з висвітленням інноваційного потенціалу правової ідеології, політико-правових засад реалізації процесів державотворення, соціально-правових аспектів забезпечення національної безпеки України, а також обґрунтуванням державотворчого потенціалу української національної ідеї “Україна – демократична країна рівних можливостей”.

У підрозділі 5.1 “Інноваційний потенціал правової ідеології” з'ясовано потенціал правової ідеології як засобу і ресурсу розвитку, формування консенсусної (компромісної) демократії, нормативно-правового регулювання та інноваційно-технологічного забезпечення стратегічно орієнтованих і тактично здійснюваних заходів щодо утвердження та розвитку української державності, зміцнення її міжнародного авторитету, політико-правового позиціонування в європейському та світовому просторі.

Наголошено також, що парламент спроможний постати стратегічним законодавчим органом, сформувавати законодавче поле відповідно до цілей розвитку країни лише за умов відповідності права потребам розвитку суспільства, законів – правовідносинам, що склались у країні, контролю громадянських організацій, політичних інститутів, суспільства в цілому за діяльністю держави, її органів. Так само як і долати колізії законотворчого, законодавчого процесу. Відповідно, правова ідеологія, набуваючи ознак як поточного, так і перспективного виміру, спроможна слугувати критеріальним чинником утвердження законності і правопорядку як у стратегічному, цілеорієнтуючому сенсі, так і в тактичному – реалізації ухвалених законів, засобом унормування інноваційно орієнтованого соціального простору, що не може не позначатись на статусі права. Саме тому правову ідеологію доцільно розглядати як сукупність концептуально обґрунтованих правових ідей, принципів і положень, стимулів і мотивів, морально-етичних і правових норм, що сприяють зміцненню й утвердженню правомірних засад інноваційно-технологічного розвитку держави і суспільства, позиціонування країни в європейському і світовому просторі.

У підрозділі 5.2 “Правова ідеологія: політико-правові засади реалізації процесів державотворення” привернуто увагу до питань, які пов'язуються з нормативно-правовою реалізацією національних інтересів, а також професійного лобізму, різноманітних “груп тиску”, що діють за законодавчо визначеними нормами. При цьому враховано зарубіжний досвід лобістської діяльності США, Канади, Великобританії, Франції, Італії, Індії.

Доведено, що за характером діяльності лобізм може набувати демократичних, інституалізованих та тіньових, корупційних різновидів.

Наголошено на необхідності впорядкування, юридичного оформлення лобізму як політико-правового феномену шляхом, зокрема, створення в Україні легальних передумов, нормативно-правових засад лобіювання, легітимного його функціонування як об'єктивного, унормованого правом, явища політичного життя та ринкових умов господарювання.

У підрозділі 5.3 *“Правова ідеологія: соціально-правові аспекти забезпечення національної безпеки України”* проаналізовано стан вітчизняного безпекового простору та можливі політико-правові відповіді на виклики глобалізованого світу. Значна увага приділена питанням управління національною безпекою як у стратегічному, так і тактичному вимірах відповідно до пріоритетних національних інтересів, а також повноважень, конструктивної взаємодії Верховної Ради України, Президента та Уряду, органу конституційної юрисдикції – Ради національної безпеки та оборони України. Визначено основні напрями підвищення ефективності управління національною безпекою.

У підрозділі 5.4 *“Державотворчий потенціал української національної ідеї “Україна – демократична країна рівних можливостей”* здійснено спробу визначення сутності національної ідеї за різних умов розвитку української дійсності як відображення державотворчої спроможності українського народу, зокрема, за умов, що передували здобуттю Україною незалежності та суверенного розвитку. Підкреслено, зокрема, що український етнос як суб’єкт державотворення, прагнучи до власної державності, змінювався у часі і просторі, пройшов шлях від племені до модерної нації і зупинився перед політичною нацією, поставши при цьому державотворчим народом. При цьому доведено, що сутність української національної ідеї упродовж багатьох віків полягала, насамперед, у здобутті власної державності.

Трансформація сутності української національної ідеї на етапі суверенного розвитку полягає у реалізації можливостей українського народу як країнотворчого, де Україна має постати демократичною країною рівних можливостей з конституційно визначеними правами і свободами, правовими нормами взаємодії держави і суспільства як складових єдиної і неподільної країни відповідно до ментальних, соціокультурних, геополітичних, географічних особливостей буття українського народу, утвердження України як цивілізованої європейської країни, самодостатнього суб’єкта європейської та світової історії.

Наголошено на перевагах і недоліках розуміння сутності української національної ідеї в її обумовленості особливостями історичної генези українського народу як державотворчого.

Значна увага приділена також питанням обґрунтування ідеологічного характеру Конституції України, доцільності розроблення правових механізмів регламентації відносин людини з суспільством і державою, а також взаємодії громадських об’єднань, політичних партій з правовою державою і громадянським суспільством.

У **Висновках** сформульовано найбільш важливі результати та суттєві положення наукового дослідження, наведено теоретичні узагальнення, запропоновано нове вирішення актуального наукового завдання в частині обґрунтування сутності, функцій та призначення правової ідеології як теоретико-правового феномену, її теоретико-методологічних засад, основних різновидів, інноваційного характеру та самоорганізаційного потенціалу,

змістовних та функціональних зв'язків з правосвідомістю, станом законності та правопорядку. Значна увага приділена висвітленню значущості правової ідеології для розроблення концептуальних засад правової політики, законотворчої та законодавчої діяльності, нормативно-правового забезпечення основних сфер життєдіяльності сучасного українського суспільства. Проведене дослідження надало змогу виявити потенціал правової ідеології як засобу і ресурсу соціальних змін, теоретико-методологічного складника правової політики України, що дозволило сформулювати низку висновків і пропозицій, зокрема:

1. Аналіз наукових джерел свідчить про те, що дослідження проблематики правової ідеології має фрагментарний, не систематизований характер, що недостатньо для з'ясування її сутності та призначення як теоретико-правового феномену. Вивчення правової ідеології відповідно до можливостей мультипарадигмального аналізу – в єдності її змістовних і функціональних характеристик, як теоретико-методологічної основи забезпечення пріоритету прав і свобод людини та громадянина, законотворчості та законодавчої діяльності, визначальної складової правової політики України уявляється одним із актуальних завдань розвитку теорії права та держави, удосконалення методології юридичного пізнання.

2. Правову ідеологію в її родовому розумінні визначено як сукупність правових ідей, теорій, поглядів і норм, що в концептуальному вимірі відображають, оцінюють та цілеорієнтують процес соціальних змін, сприяють зміцненню правомірних засад функціонування держави і суспільства, позиціонування країни в європейському та світовому просторі відповідно до: а) реалізації національних інтересів; б) здійснення соціальної мобілізації; в) забезпечення соціальних змін; г) утвердження демократичних засад функціонування суспільства; д) забезпечення справедливої винагороди, в основі якої – європейські стандарти рівня й якості життя. Будучи складним, багатограним теоретико-правовим феноменом, правова ідеологія може набувати різного змістовного наповнення за ознаками: а) відображення та реалізації інтересів провідної соціальної верстви чи, принаймні, основних соціальних груп суспільства (марксистська інтелектуальна традиція); б) нормативно-правового забезпечення функціонування базових функцій суспільства, ефективного політико-правового механізму взаємодії правової держави та громадянського суспільства у межах єдиної демократичної країни (структурно-функціональний аналіз); в) світоглядно-ціннісного спрямування – як концептуальне відображення, оцінка та цілеорієнтування процесу соціальних змін відповідно до місця та ролі, призначення правової ідеології у діяльності держави, її правовій політиці; г) складової правосвідомості; д) структурного елемента правової системи.

3. Правову ідеологію обґрунтовано як видове поняття відповідно до змісту основних функцій життєдіяльності суспільства – ціледосягальної, адаптивної, інтегративної, відтворення структури та зняття напруги.

4. Обумовленість правової ідеології нормою права визначає її моністичний характер, що суттєво відрізняє правову ідеологію від інших ідеологій – політичних, економічних, корпоративних, класових, регіональних, національних чи наднаціональних, змістоутворюючим чинником яких є, як відомо, інтерес. Моністичний характер правової ідеології дозволяє: а) підпорядкувати потенціал права завданням пріоритетного забезпечення прав і свобод людини та громадянина, ефективного функціонування правової держави та громадянського суспільства; б) оптимізувати процес взаємодії основних сфер суспільства, забезпечити функціонування його базових функцій відповідно до сутності та характеру відносин, які складаються у процесі взаємодії суб'єктів соціальної дії; в) сприяти формуванню привабливого образу/іміджу вітчизняної політико-правової дійсності, зокрема, в частині обмеження декларативності вітчизняного політико-правового процесу, його конфліктності, популістських настроїв і патерналістських сподівань, забезпечення верховенства права.

5. Самоорганізаційний потенціал правової ідеології обґрунтовано на двох основних рівнях її функціонування – суспільства та регіону. Самоорганізація на рівні суспільства полягає у спроможності утвердити соціальний порядок як нормативний, забезпечити функціонування суспільства в єдності його базових функцій. Регіональна самоорганізація розглядається як комунікація низки паралельних систем – територіальних громад різного рівня організації: регіональних, обласних, районних, міських, селищних, сільських, квартальних, вуличних, подвірних тощо.

6. Інноваційний характер правової ідеології полягає в її спрямованості на формування інноваційно-інвестиційного середовища соціального розвитку, продукування науково-технологічних розробок і винаходів та їх впровадження шляхом забезпечення єдності науки та виробництва, науки та освіти.

7. Правова ідеологія класифікована на її основні різновиди/типи – ліберально-прогресистські (США), ліберальні (Франція, Іспанія, Італія), консервативні (Великобританія), соціал-демократичні (скандинавські країни), модернізаційні (Польща, Угорщина, прибалтійські країни), автократичні тощо відповідно до низки обґрунтованих теоретико-правових ознак та особливостей їх поєднання та реалізації в діяльності держави. Для України найбільш прийнятним є неоліберальний варіант модернізаційного типу правової ідеології.

8. Правова ідеологія за характером/формою відображення соціальної дійсності являє собою консенсус, який досягається на засадах формулювання/визначення норми права в частині її відповідності суспільним відносинам та реалізації норми права як формально обов'язкового правила поведінки. При цьому норма права розглядається як така, що має загальний характер, встановлюється або санкціонується державою та забезпечується відповідними гарантіями.

9. Статус правової ідеології як відносно самостійного теоретико-правового феномену полягає у визначенні ролі права як засобу унормування

життєдіяльності держави, суспільства, громадян країни в їх підпорядкуванні завданням, цілям процесу соціальних змін. Безсумнівною перевагою правової ідеології є її спроможність до менш жорсткої і, водночас, універсальної регуляції соціальних відносин порівняно з правом. Правова ідеологія є амбівалентним теоретико-правовим феноменом, оскільки містить у своєму складі як наукові положення, так і почуття, оцінки, судження, що наближають її до правової психології. Амбівалентність, двоїстий, суперечливий статус правової ідеології може розглядатися водночас і як перевага, і як її недолік. Адже за своїм призначенням у суспільстві правова ідеологія прагне до науки і в значній частині своєї проблематики (теорії) є наукою і за багатьма ознаками ідентифікується як наука. Водночас правова ідеологія не може відриватися від масової соціальної бази – почуттів і настроїв, очікувань і сподівань, які панують у середовищі широких соціальних верств. Відповідно, правова ідеологія не може перетворитися в науку, набути ознак “чистого” знання, оскільки неминуче втратить свою ефективність – перестане бути ідеологією або ж розчиниться у масовій психології.

10. Правова ідеологія, будучи засобом правової підтримки соціального балансу, динаміки процесу соціальних змін є відкритою для критики, публічного обговорення, не має оголошуватися офіційною.

11. Правова ідеологія закладає теоретико-методологічні підвалини визначення змістовних і функціональних характеристик правової політики за декількома напрямками, а саме: а) концептуального обґрунтування розвитку вітчизняного законодавства; б) висвітлення тенденцій процесу змін українського суспільства в частині політико-правового забезпечення його функціонування, тенденцій розвитку національного законодавства; в) законодавчого забезпечення пріоритетних сфер суспільних відносин: державного будівництва (проведення конституційної реформи, вдосконалення діяльності органів державної влади та місцевого самоврядування тощо), економіки, політики, культури, реалізації прав і свобод людини та громадянина, а також участі України в міжнародному співробітництві. Світоглядно-ціннісні засади правової ідеології обумовлюють пріоритети державної правової політики, її цілеорієнтовані, цілеспрямовані, координуючі та інтегруючі зусилля, системну діяльність суб'єктів політики та права в їхній спрямованості на формування демократичної правової системи українського суспільства, толерантності, довіри до органів держави та місцевого самоврядування. Апроксимація, адаптація та гармонізація законодавства утворюють основні шляхи наближення вітчизняної правової системи до стандартів держав-членів ЄС.

12. Призначення правової ідеології в процесі законотворчості, законодавчої діяльності та правозастосування полягає у формуванні єдиного політико-правового простору, територіальної організації країни з достатніми ресурсами і потенціалом правового позиціонування та конструювання, здатності до зовнішньої експансії інформаційними, економічними, правовими, культурно-пропагандистськими, іміджевими засобами. Правова

ідеологія дозволяє з'ясувати необхідність прийняття, зміни чи відміни тих чи інших нормативно-правових актів шляхом аналізу стану законності, правопорядку, ефективності правового регулювання за умов дії нормативно-правового документа, виявлення невідповідності змісту діючих нормативно-правових актів потребам процесу соціальних змін, національним інтересам, інтересам різних соціальних груп тощо.

13. Особливості впливу правової ідеології на духовний розвиток українського суспільства мають, переважно, стратегічно орієнтований характер, що споріднює правову ідеологію з її політичними різновидами. Так, приміром, становлення в Україні єдиної помісної церкви пов'язується з двома основними сценаріями, один з яких передбачає визнання Вселенським патріархом Варфоломієм Української православної церкви Київського патріархату (УПЦ КП) частиною Константинопольської церкви та надання їй автокефалії. Натомість інший, більш ймовірний варіант вбачається у поступовому зближенні, започаткуванні діалогу двох основних Церков – УПЦ КП та Української православної церкви – з перспективою набуття Митрополії Константинопольського Патріархату як своєї рідної перехідної форми до єдиної помісної церкви. Показово, що обидва зазначених шляхи можуть розгортатися лише за умови збереження суспільного консенсусу.

14. Несформованість вітчизняної правової ідеології регіоналізує вітчизняний правовий простір, породжує слабкість правової системи, провокує розподільчі лінії поділу правової культури на “східну” і “західну”, призводить до втрати чітких політичних і духовних орієнтирів і, як наслідок, породжує перманентну політичну нестабільність, протистояння, призводить до продукування нічим не виправданих обіцянок і популістських гасел.

15. Співвідношення змісту понять “суспільні відносини” та “соціальні відносини” дозволяє констатувати їх різну парадигмальну визначеність і, відповідно, нетотожність як об'єктів правового регулювання. Суспільні відносини складаються з приводу способу виробництва, характеру розподілу, обміну та споживання матеріальних благ. Суспільні відносини не передбачають розгляду особистості як повноправного суб'єкта соціальної взаємодії і, відповідно, правового регулювання: людина як суб'єкт суспільних відносин розглядалася лише як представник і носій інтересів соціальної групи (класу, нації, колективу тощо). Пріоритет надавався економічним відносинам як визначальним, загальнонародній власності, загальносуспільним інтересам, громадським організаціям та єдиній політичній партії (звісно, комуністичній) як вищій формі організації правлячого класу. Натомість соціальні відносини, уособлюючи синтез економічних, політичних та ідеологічних явищ і процесів, основних сфер життєдіяльності суспільства, передбачають людиноцентризм як визначальну характеристику дійсного стану людини, її стосунків, конституційно-правового забезпечення прав і свобод тощо. Відповідно, соціальні відносини формуються шляхом підпорядкування процесу соціальних змін завданням утвердження пріоритетності загальнолюдських цінностей як визначальних і безумовних водночас.

16. Сутність української національної ідеї змінювалася з плином часу відповідно до особливостей розгортання державотворчого потенціалу українського народу, трансформуючись із державотворчої у країнотворчу. Своєрідною розподільчою лінією названої трансформації є факт здобуття Україною незалежності. Сутність української національної ідеї упродовж багатьох віків полягала у здобутті власної державності, що репрезентується героїчною багатовіковою боротьбою і матеріалізується у загальновідомих п'яти історичних формах української держави. Із здобуттям Україною незалежності українська національна ідея трансформується з державотворчої у країнотворчу та пов'язується, передусім, з відповіддю на запитання: “Як нам облаштувати Україну як демократичну країну?” відповідно до європейських і світових стандартів рівня та якості життя, прав і свобод людини та громадянина. Згідно з означеним Україна має постати демократичною країною рівних можливостей з конституційно визначеними правами і свободами, демократичними засадами взаємодії держави і суспільства як складовими єдиної і неподільної країни відповідно до ментальних, соціокультурних, геополітичних, географічних особливостей буття українського народу.

17. Світоглядно-регулятивний вплив правової ідеології на правосвідомість українського суспільства, вітчизняну правову систему полягає у мінімізації, суттєвому обмеженні/подоланні практики політико-правового маніпулювання індивідуальною та масовою свідомістю, що передбачає безумовне розмежування з попередньою традицією всепоглинаючого впливу держави на індивіда, суспільство в цілому та утвердження пріоритету прав і свобод людини та громадянина, розгляду людини як вищої соціальної цінності.

18. Перспективи впливу потенціалу правової ідеології як теоретико-правового феномену пов'язуються, насамперед, з мірою обґрунтованості її змістовних і функціональних характеристик в їх обумовленості національними традиціями, загальнолюдськими цінностями, політичними ідеологіями парламентських партій/блоків, особистісними чеснотами тощо. Змістовні та функціональні вимоги в їх єдності з особистісними чеснотами визначають пріоритетні напрями вдосконалення правової системи, обумовлюють провідний тип вітчизняного політика, законодавця, парламентаря, що має своїм правовим наслідком обмеження, а з часом і суттєве подолання популізму, зокрема, нічим не виправданих обіцянок, декларацій і промовистих заяв.

19. Значущість правової ідеології як теоретико-правового феномену обумовлюється її змістом та функціями, світоглядно-ціннісними пріоритетами теоретико-правового забезпечення процесу соціальних змін, характером відображення правової дійсності. Значущість правової ідеології полягає в ефективному здійсненні державою ідеологічної функції, передусім, засобами правової політики, забезпеченні пріоритету прав і свобод людини та громадянина, життєдіяльності українського суспільства, утвердженні позитивного іміджу України, пошуку задовільних відповідей на виклики

глобалізованого світу.

20. Ідеологічна функція правової держави полягає, передусім, у морально-правовій та ціннісній консолідації суспільства, мобілізації його потенціалу для досягнення конституційно визначених цілей, легітимації державної влади, зняття соціальної напруги в суспільстві. Завдячуючи ідеологічній функції держави правова ідеологія знаходить втілення у державній правовій політиці, правових та ідеологічних засадах функціонування суспільства і держави, нормах чинного законодавства, постає легітимним засобом процесу формування правосвідомості людини, її соціалізації, утвердження особистісних, професійних і громадянських рис і чеснот.

21. Правова ідеологія визначає сутність професійної та науково-теоретичної правосвідомості як таких, що складаються в процесі спеціальної теоретичної та практичної юридичної діяльності, є притаманними правосвідомості юристів-практиків та юристів-учених. Зв'язок правової ідеології з повсякденною правосвідомістю полягає в тому, щоб чинити вплив на її носіїв засобами правового знання, правової соціалізації, а також професійної правової допомоги. Вплив правової ідеології на індивідуальну та колективну, громадську правосвідомість визначається статусом особи в суспільстві, її правами і свободами, обумовлюється рівнем розвитку правової держави та громадянського суспільства, розподілом влади, дієвістю механізму стримувань і противаг тощо.

22. Сутність теорії неолібералізму як новітнього варіанту модернізаційного розвитку України полягає, насамперед, у забезпеченні пріоритету прав і свобод людини та громадянина, обмеженні втручання держави в економічну та соціальну сфери життєдіяльності суспільства, стимулюванні підприємницької активності, утвердженні демократії як умови розвитку, а не його підсумку, формуванні самоврядувальних засад територіальної спільноти тощо.

23. Правову та політичну ідеології споріднює їх спільна ідеологічна природа як поєднання раціональних та емоційних, наукових і психологічних структурних компонентів як складових єдиного цілого. Відмінність між ними визначається за низкою ознак: змістовних, функціональних, джерел походження, особливостями генези, цілями та призначенням, суспільною значущістю тощо.

24. Інституціоналізація політичних партій має передбачати посилення контролю за їх діяльністю з боку держави, зокрема, в частині державного фінансування політичних партій і виборчих блоків, визначення юридичної відповідальності за можливі ситуації ідеологічної невизначеності, еkleктичності програмових положень, наявності подвійних стандартів тощо.

25. Лобізм як засіб захисту та організації тиску у частині ухвалення рішень, законотворчої та законодавчої діяльності має відповідати, реалізуючи законні інтереси громадян України, національним інтересам, слугувати утвердженню консенсусних засад життєдіяльності українського суспільства.

26. Особливості впливу правової ідеології на правосвідомість українського суспільства полягають у конкретизації функцій останньої – пізнавальної, оціночної та регулятивної відповідно до своєї – родової чи видової – сутності, а також власних функцій. Зазначене обумовлює статус правової ідеології у суспільстві, її соціальну затребуваність.

27. Критика не є тотожною критиканству. Критика розглядається як конструктивний засіб забезпечення єдності заперечення та ствердження і, відповідно, утвердження консенсусних засад життєдіяльності суспільства.

28. Реалізацію механізмів правового виховання та правової освіти доцільно здійснювати з урахуванням відправних положень правової ідеології в частині забезпечення солідарних дій громадян і держави, утвердження принципів реальної демократії та народовладдя.

29. Утвердження дієвого механізму взаємодії громадянського суспільства та правової держави, формування ціннісних засад співпраці має здійснюватися згідно з визначальними положеннями концепту демократії участі, зокрема, шляхом залучення громадян до обговорення й ухвалення рішень з принципових питань життєдіяльності українського суспільства.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Монографії:

1. Недюха М.П. Правова ідеологія українського суспільства: [монографія] / М.П. Недюха. – К.: “МП Леся”, 2012. – 399 с.

Рецензія:

Шевченко А.Є. Політико-правові пріоритети вітчизняної правової науки (Рецензія на монографію М.П. Недюхи “Правова ідеологія українського суспільства”) / А.Є. Шевченко // Публічне право. – 2014. – № 1. – С. 242-244.

2. Недюха М.П. Новітні тенденції реформування державної податкової служби України : [монографія] / За заг. ред. Т.Т. Ковальчука / М.П. Недюха, В.А. Форостовець, В.С. Гаркуша, Ю.Г. Пащенко. – К.: “МП Леся”, 2007. – 336 с.

3. Недюха М.П. Система оподаткування в Україні: концептуальні виміри: [монографія] / За заг. ред. Т.Т. Ковальчука / М.П. Недюха, В.А. Форостовець, В.С. Гаркуша, Ю.Г. Пащенко. – К.: “МП Леся”, 2007. – 400 с.

Статті у наукових фахових виданнях України:

4. Недюха М.П. Теоретико-методологічні проблеми законотворчості у контексті становлення громадянського суспільства в Україні / М.П. Недюха // Збірник наукових праць. Інститут законодавства Верховної Ради України. – К.: Реферат, 2005. – С. 23-27.

5. Недюха М.П. Світоглядно-теоретичні засади правової ідеології / М.П. Недюха // Віче. – 2009. – № 21. – С. 27-30.

6. Недюха М.П. Протестні настрої українського суспільства: тенденції розвитку / М.П. Недюха // Вісник Центральної виборчої комісії України. – 2009. – № 1. – С. 22-25.

7. Недюха М.П. Правова політика України: новітні виміри / М.П.Недюха // Вісник Академії управління МВС. – 2010. – № 4 (16). – С. 38-45.

8. Недюха М.П. Верховна Рада України як суб'єкт міжпарламентського діалогу / М.П. Недюха // Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України. – 2011. – № 4(7). – С. 53-57.

9. Недюха М.П. Державотворчий потенціал правової (конституційної) ідеології / М.П. Недюха // Соціологія права. – 2012. – № 4(6). – С. 100-102.

10. Недюха М.П. Правова ідеологія у контексті парадигми українського державотворення / М.П. Недюха // Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України. – 2012. – № 4. – С. 5-9.

11. Недюха М.П. Правова ідеологія: основні теоретико-методологічні підходи до визначення поняття / М.П. Недюха // Публічне право. – 2012. – № 3(7). – С. 299-306.

12. Недюха М.П. Правова ідеологія українського суспільства: інноваційний потенціал процесу соціальних змін / М.П. Недюха // Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України. – 2013. – № 6. – С. 16-21.

13. Недюха М.П. Сутність та призначення правової ідеології як визначальної складової правової політики України / М.П. Недюха // Бюлетень Міністерства юстиції України. – 2013. – № 9. – С. 117-124.

14. Недюха М.П. Корупція як соціально-правовий феномен / Недюха М.П. // Юридична Україна. – 2014. – № 8 (140). – С. 21-27.

15. Недюха М.П. Зарубіжний досвід реалізації державної політики щодо захисту прав дітей в інформаційному просторі / М.П. Недюха // Вісник господарського суду України. – 2014. – № 4. – С. 73-79.

16. Недюха М.П. Державотворчий потенціал української національної ідеї “Україна – демократична країна рівних можливостей” / М.П. Недюха // Наукові праці МАУП. – 2016. – № 48 (1-2016). – С. 19-25.

17. Недюха М.П. Соціальна самоорганізація як засіб розвитку місцевого самоврядування в Україні / М.П. Недюха, О. Михайлич // Віче. – 2007. – № 14. – С. 7-11.

18. Недюха М.П. Правова культура українського суспільства: спроба ідентифікації / М.П. Недюха, Ю.Г. Пашенко // Наукові праці МАУП. – 2008. – Вип. 1 (17). – С. 110-117.

19. Недюха М.П. Лобізм як соціально-політичний феномен: сутність та засоби впливу. Стаття перша / М.П. Недюха, М.П. Федорін // Віче. – 2010. – №3. – С. 22-25.

20. Недюха М.П. Лобізм як соціально-політичний феномен: сутність та засоби впливу. Стаття друга / М.П. Недюха, М.П. Федорін // Віче. – 2010. – №4. – С. 12-15.

21. Недюха М.П. Принцип субсидіарності: класичні та модерні інтерпретації / М.П. Недюха, М.Ю. Савіовський // Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України. – 2010. – № 3. – С. 9-14.

Статті у наукових періодичних виданнях інших держав:

22. Недюха М.П. Методологічна функція системного підходу у вивченні історичних типів ідеології / М.П. Недюха // Научный вестник Украинского Университета в Москве. – М.: 2006. – Т.Х. – С. 200-217.

23. Недюха М.П. Україна в контексті соціології ризику / М.П. Недюха // Научный вестник Украинского университета в Москве. – М.: 2009. – Т. XIV. – С. 111-114.

24. Недюха М.П. Історичні типи ідеології: принципи дослідження / М.П. Недюха // Научный вестник Украинского университета в Москве. – М.: 2009. – Т. XIV. – С. 124-138.

25. Недюха М.П. Правова культура як поняття юридичної науки / М.П. Недюха // Научный вестник Украинского исторического клуба. – Т. XV. – М.: 2009. – С. 162-164.

26. Недюха М.П. Правові засади свободи світогляду і віросповідання в Україні / М.П. Недюха // Научный вестник Украинского университета. – Том XV. – М.: 2010. – С. 152-154.

27. Недюха М.П. Соціальний порядок як атрибут політичної системи українського суспільства / М.П. Недюха // Украинский университет в Москве. Научный вестник. – Т. XVI. – М.: 2011. – С. 152-156.

28. Недюха М.П. Українознавство як наука і навчальна дисципліна / М.П. Недюха // Научный вестник Украинского университета в Москве. Том XVII. – М.: 2012. – С. 149-153.

29. Недюха М.П. Правова ідеологія українського суспільства: спроба визначення / М.П. Недюха // Украинский университет в Москве. Научный вестник. – Том XVIII. – М.: 2013. – С. 80-86.

30. Недюха М.П. Правова ідеологія України: до питання про зміст поняття / М.П. Недюха // Украинский университет в Москве. Научный вестник. – Том XIX. – М.: 2014. – С. 157-161.

Публікації, що додатково відображають наукові результати дисертаційного дослідження:

31. Недюха М.П. Ліберально-демократична ідея як складова модернізаційного розвитку України / М.П. Недюха // Культура і мистецтво у сучасному світі: Наукові записки КНУКіМ: Вип.3 / Київський національний університет культури і мистецтв. – К.: КНУКіМ, 2002. – С. 94-101.

32. Недюха М.П. Україна в контексті концепції ризику Ульріха Бека: проблеми законотворчості // Україна – Німеччина: розвиток законодавства в рамках європейського права : [Наукове видання] / Ред.кол. О. Копиленко (співголова), Р. Обершміт (співголова), С. Бритченко та ін. – К.: Парламентське видавництво, 2006. – С. 130-137.

33. Журавський В.С. Пріоритети законодавчої діяльності у передвиборних програмах виборчих блоків і партій, представлених у Верховній Раді України п'ятого скликання // Законодавча діяльність в Україні: стан, пріоритети, шляхи вдосконалення (за матеріалами Верховної Ради України четвертого і п'ятого скликання) : [науково-практичне видання] / За заг. ред. В.М. Литвина / В.С. Журавський, М.П. Недюха. – К.:

Ин-т законодавства Верховної Ради України, Вид-во “Фенікс”, 2007. – С. 55-84.

34. Кальниш В.В. Формування соціально-політичної поведінки великих груп населення (інформаційно-комунікаційні аспекти) : [монографія] / В.В.Кальниш, Ю.Г. Кальниш, М.П. Недюха, Л.М. Усаченко. – Хмельницький: ПП Мельник А.А., 2009. – С. 7-19.

35. Правова наука та законодавча практика: аналіз дисертаційних досліджень (2002 – 2008) : [науково-практичне видання] / За заг. ред. В.О. Зайчука. – Вип. 1. / Копиленко О.Л., Зайчук О.В., Нижник Н.Р., Недюха М.П., Горбунова Л.М., Барабаш Т.М., Левицька Л.В. та ін. – К.: Інститут законодавства Верховної Ради України, 2009. – 148 с.

36. Законодавча діяльність Верховної Ради України У та VI скликань: Пріоритети, досвід парламентської практики, актуальні проблеми : [науково-практичне видання] / Заг. ред. В.М.Литвина / В.О. Зайчук, О.Л. Копиленко, О.В. Зайчук, О.С. Онищенко, С.П. Бритченко, Л.М. Горбунова, М.П. Недюха, Т.В. Скомороха, М.П. Федорін та ін. – К.: Парламентське видавництво, 2009. – 656 с.

37. Моніторинг ефективності законодавства: мета, критерії, реальність : [монографія] / За заг. ред. В.О. Зайчука / О.Л.Копиленко (керівник. авт. кол.), В.М. Алексєєв, В.С. Журавський, Т.Т. Ковальчук, М.П. Недюха, Н.Р. Нижник, П.М. Рабінович та ін. – К.: Інститут законодавства Верховної Ради України, 2009. – 386 с.

38. Недюха М.П. Правова ідеологія як засіб систематизації законодавства / М.П. Недюха // Актуальні питання кодифікації законодавства України : [наукове видання] / За заг. ред. В.О. Зайчука. – Вип. 1. – К.: Інститут законодавства Верховної Ради України, 2009. – С. 23-35.

39. Проблеми законодавчого забезпечення пріоритетних сфер суспільних відносин (на основі аналізу законопроектів, включених до порядку денного четвертої та п'ятої сесій Верховної Ради України шостого скликання) : [науково-практичне видання] / За ред. В.М. Литвина. – Том 2. / О.Л.Копиленко, О.В. Зайчук, О.В. Богачова, М.П. Недюха, Н.Р. Нижник, М.П.Федорін та ін. – К.: Інститут законодавства Верховної Ради України, 2010. – 471 с.

40. Недюха М.П. Стан законопроектної роботи з питань місцевого самоврядування / М.П. Недюха // Проблеми законодавчого забезпечення пріоритетних сфер суспільних відносин (на основі аналізу законопроектів, включених до порядку денного шостої та сьомої сесій Верховної Ради України шостого скликання) : [науково-практичне видання] / За ред. В. М. Литвина. – Т.3. – К.: Інститут законодавства Верховної Ради України, 2011. – С. 56-90.

41. Недюха М.П. Теоретико-правовий та державотворчий потенціал правової (конституційної) ідеології / М.П. Недюха // Новітні державотворчі процеси в Україні : виклики і перспективи (до 15-річчя Конституції України) : [науково-практичне видання]. – К.: Інститут законодавства Верховної Ради України, 2011. – С. 52-57.

42. Недюха М.П. Правова (конституційна) ідеологія: основні європейські типи / М.П. Недюха // Конституційні засади модернізації України (до 16-річчя Конституції України) : [науково-практичне видання]. – К.: Інститут законодавства Верховної Ради України, 2012. – С. 75-90.

43. Недюха М.П. Правова ідеологія як інноваційно-технологічний потенціал економічного розвитку України / М.П. Недюха // Конституційно-правові засади модернізації економіки України : [науково-практичне видання]. – К.: Інститут законодавства Верховної Ради України, 2013. – С. 39-56.

44. Недюха М.П. Правова ідеологія української держави: загальнонаціональний проект / М.П. Недюха // Конституційна реформа в Україні: загальнонаціональний проект єднання: [науково-практичне видання]. – К.: Інститут законодавства Верховної Ради України, 2014. – С. 52-60.

45. Проблеми законодавчого забезпечення пріоритетних сфер суспільних відносин (на основі аналізу законопроектів, включених до порядку денного другої та третьої сесій Верховної Ради України сьомого скликання) : [науково-практичне видання] / Заг. ред. В.О. Зайчука. – Том 6. / О.В. Зайчук, Є.Р. Бершеда, В.С. Журавський, М.П. Недюха, Н.Р. Нижник, М.П. Федорін та ін. – К.: Інститут законодавства Верховної Ради України, 2014. – 684 с.

46. Проблеми законодавчого забезпечення пріоритетних сфер суспільних відносин (на основі аналізу законопроектів, включених до порядку денного четвертої та п'ятої сесій Верховної Ради України сьомого скликання) : [науково-практичне видання] / Заг. ред. В.О. Зайчука. – Том 7. / О.Л. Копиленко, Є.Р. Бершеда, В.С. Журавський, М.П. Недюха, Н.Р. Нижник та ін. – К.: Інститут законодавства Верховної Ради України, 2014. – 942 с.

47. Недюха М.П. Електоральна культура молоді як чинник становлення громадянського суспільства / М.П. Недюха, О.В. Михайлич // Український соціологічний журнал. – 2010. – № 3-4. – С. 98-102.

48. Курс лекцій з питань законотворчості : [навч. посібник] / О.Л.Копиленко, О.В. Богачова, О.В. Зайчук, І.С. Терлецька, Н.М. Оніщенко, М.П. Недюха, В.І. Муравйов та ін. / За ред. О.Л. Копиленка, О.В. Богачової. – К.: “МП Леся”, 2011. – 456 с.

49. Гавриленко І.М. Соціальний розвиток: [навч. посібник] / І.М.Гавриленко, П.В. Мельник, М.П. Недюха. – Ірпінь: Академія ДПС України, 2001. – 494 с.

50. Шевчук В.Я. Проблеми законодавчого забезпечення переходу України до сталого розвитку в контексті внутрішньої та зовнішньої політики держави / В.Я. Шевчук, В.К. Черняк, М.П. Недюха, О.Г. Макаренко // Проблеми законодавчого забезпечення пріоритетних сфер суспільних відносин (на основі аналізу законопроектів, включених до порядку денного другої і третьої сесій Верховної Ради України шостого скликання) : [науково-практичне видання] / За заг. ред. В.О. Зайчука. – К.: Інститут законодавства Верховної Ради України, 2009. – С. 173-188.

Тези наукових доповідей та повідомлень:

51. Недюха М.П. До питання про базові поняття ідеологічного процесу / М.П. Недюха // Психолого-педагогічна наука і суспільна ідеологія: Матеріали метод. семінару Академії пед. наук України, 12 листопада 1998 р. – К.: Гнозис, 1998. – С. 88-92.

52. Недюха М.П. Теорія модернізації та різноманітність шляхів соціального розвитку / М.П. Недюха // XXI століття: Альтернативні моделі розвитку суспільства. Третя світова теорія: Матеріали міжн. наук. конф. Київ, 30-31 травня 2002 р. / Ред. Г.П. Балабанова. – К.: КІСЛІП, 2002. – С. 63-67.

53. Недюха М.П. Адміністративні бар'єри у діяльності органів місцевого самоврядування (за результатами соціологічного опитування) / М.П. Недюха // Актуальні проблеми державного управління на новому етапі державотворення / Національна академія державного управління при Президенті України. Матеріали наук.-практ. конф. за міжн. участю (31 травня 2005 р., Київ). – Т.2. – К.: Видавництво НАДУ, 2005. – С. 79-80.

54. Недюха М.П. Соціальний порядок як атрибут політичної системи / М.П. Недюха // Трансформація політичних систем на постсоціалістичному просторі: Матеріали міжн. наук.-теорет. конф. 8-9 лютого 2006 р. / За ред. В.П. Беха. – К.: НПУ імені М.П. Драгоманова, 2006. – С. 72-76.

55. Недюха М.П. До логіки політолого-етнологічного співвідношення явищ “соціального порядку”, “політико-правового простору” та ідейного націоналізму у координатах багатонародної транзитної країни / М.П. Недюха // Політолого-етнологічні проблеми розвитку сучасної України: Матеріали Всеукр. наук.-теор. конф. / Редкол.: М.Ф. Головатий, І.М. Варзар та ін. – К.: МАУП, 2007. – С. 101-128.

56. Недюха М.П. Теоретико-методологічні проблеми законотворчості у контексті становлення громадянського суспільства в Україні / М.П. Недюха // Громадянське суспільство в Україні: проблеми формування та перспективи розвитку. Матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. Полтава, 23-24 травня 2008 р. – Полтава: РВВ ПУСКУ, 2008. – С. 6-10.

57. Недюха М.П. Соціальна самоорганізація як засіб розвитку місцевого самоврядування в Україні / М.П. Недюха // Інноваційний розвиток середовища життєдіяльності людини. П'ята Всеукр. наук.-практ. конф. Полтавський ін-т економіки і права ВНЗ “Відкритий міжнародний університет розвитку людини “Україна”, 24-25 квітня 2008 р. – Полтава: ШЕП, 2008. – С. 22-25.

58. Недюха М.П. Про співвідношення понять політична та правова ідеологія / М.П. Недюха // Актуальні проблеми юридичної науки: Збірник тез міжнародної наук. конф. “Сьомі осінні юридичні читання”. м. Хмельницький, 28-29 листопада 2008 р.: У 4-х частинах. – Частина I: “Теорія держави і права. Історія політичних та правових учень. – Хмельницький: Вид-во Хмельницького ун-ту управління та права, 2008. – С. 74-75.

59. Недюха М.П. Особливості гуманітарного розвитку в Україні: правові аспекти / М.П. Недюха // Соціально-правові реформи в незалежній

Україні: досягнення, проблеми, перспективи : [наукове видання] / За заг. ред. В.О. Зайчука. – К.: Інститут законодавства, 2009. – С. 121-125.

60. Недюха М.П. Правова ідеологія як складова функціонування громадянського суспільства / М.П. Недюха // Актуальні питання реформування правової системи України: Зб. наук. ст. за матеріалами VI Міжн. наук.-практ. конф., Луцьк, 29-30 травня 2009 р. / Уклад. Т.Д. Климчук. – Луцьк: Волинська обласна друкарня, 2009. – С. 85-87.

61. Недюха М.П. Податкове законодавство України: шляхи адаптації до законодавства ЄС / М.П. Недюха // Українсько-німецьке співробітництво у сфері інвестицій: Проблеми правового регулювання та практики в умовах економічної інтеграції: Зб. матеріалів наук.-практ. конф. : [науково-практичне видання] / Інститут законодавства Верховної Ради України. Мюнхен, Інститут східноєвропейського права / За заг. ред. В.О. Зайчука. – К.: Юрінком Інтер, 2010. – С. 174-186.

62. Недюха М.П. Правова ідеологія модерного українського суспільства / М.П. Недюха // Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка: зб. за підсумками звітної наук. конф. У 5-ти томах. – Вип. 9. Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2010. – Т. 1. – С. 152-153.

63. Недюха М.П. Правова ідеологія як поняття політико-правової науки / М.П. Недюха // Теорія і практика сучасного права: зб. матеріал. I Міжн. наук.-практ. конф. Херсонського юридичного інституту Харківського національного університету внутрішніх справ. – Т.1. Херсон, 29 жовтня 2010 р. – Херсон, 2010. – С. 64-66.

64. Недюха М.П. Виборча система України: оптимальний варіант для України? / М.П. Недюха // Виборче законодавство України: стан, шляхи та перспективи вдосконалення. Матеріали засідань наук.-практ. семінару з проблем виборчого законодавства України : [науково-практичне видання]. – К.: Інститут законодавства Верховної Ради України, 2011. – С. 40-42.

65. Недюха М.П. Теоретико-правові питання інформаційного забезпечення виборчого процесу (на прикладі пропорційної виборчої системи з відкритими списками) / М.П. Недюха // Виборче законодавство України: стан, шляхи та перспективи вдосконалення. Матеріали наук.-практ. семінару з проблем виборчого законодавства України : [науково-практичне видання]. – К.: Інститут законодавства Верховної Ради України, 2011. – С. 130-136.

66. Недюха М.П. Правова ідеологія: питання безпеки життєдіяльності людини / М.П. Недюха // Безпека життєдіяльності людини як умова сталого розвитку сучасного суспільства. IV міжнародна наук.-практ. конф. Київ, 8-9 червня 2011 р. – К.: 2011. – С. 429-432.

67. Недюха М.П. Правова ідеологія: інноваційний потенціал процесу реформування українського суспільства / М.П. Недюха // Актуальні проблеми юридичної науки – 2010: матеріали Міжн. наук.-практ. конф. (Київ, 26 листоп. 2010 р.) / За заг. ред. В.К. Матвійчука, Ю.В. Нікітіна, Н.Б. Болотіної / У 2-х част. Част. 1. – К.: Національна академія управління, 2011. – С. 117-118.

68. Недюха М.П. Правова ідеологія як політико-правовий феномен / М.П. Недюха // Ідеологія в сучасному світі: наук.-практ. конф. 19-20 жовтня 2011 року, м. Київ. [Матеріали доповідей та виступів]. – К.: Видавничо-поліграфічний центр “Київський університет”, 2011. – С. 46-47.

69. Недюха М.П. Правова ідеологія українського суспільства: шляхи модернізації / М.П. Недюха // Україна як геополітична реальність: політика, економіка, право. Матеріали VI міжн.наук.-практ. конф. м. Київ, МАУП, 29 березня 2012 р. – К.: ДП “Видавничий дім “Персонал”, 2012. – С. 40-55.

70. Недюха М.П. Сутність і призначення правової ідеології як визначального складника правової політики України / М.П. Недюха // Правова політика України: концептуальні засади та механізми формування: зб. матеріалів наук.-практ. конф. (Київ, 5 груд. 2012 р.) / за ред. О.М. Рудневої, д.ю.н., проф. – К.: НІСД, 2013. – С. 38-47.

71. Недюха М.П. Корупція як соціально-правова категорія / М.П. Недюха // Становлення і розвиток української державності : Вип. 11. Матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. “Правова держава: досвід, можливості, механізми формування в сучасній Україні”. – м. Київ, МАУП, 24 квітня 2014 р. – К.: ДП “Видавничий дім “Персонал”, 2014. – С. 34-38.

72. Недюха М.П. Правова ідеологія української держави / М.П. Недюха // Розвиток української держави в умовах активізації євроінтеграційних процесів. Зб. Всеукр. наук.-практ. конф. Київ, 19 лютого 2015 р. – К.: “МП Леся”, 2015. – С. 107-108.

Недюха М.П. Правова ідеологія українського суспільства. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук за спеціальністю 12.00.01 – теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень. – Відкритий міжнародний університет розвитку людини “Україна”, Київ, 2016.

У дисертації обґрунтовується сутність правової ідеології як теоретико-правового феномену, з'ясовуються її методологічні засади, основні різновиди, самоорганізаційний потенціал, змістовні та функціональні зв'язки з правосвідомістю, станом законності та правопорядку. Запропоновано типологію правової ідеології. Наголошено на значущості прав і свобод людини та громадянина як відправної ланки визначення сутності правової ідеології.

Значна увага приділена висвітленню значущості правової ідеології для розроблення концептуальних засад правової політики, законотворчої та законодавчої діяльності, нормативно-правового забезпечення життєдіяльності основних сфер сучасного українського суспільства. Підкреслено важливість змістовного розрізнення понять “суспільні відносини” та “соціальні відносини” відповідно до їх парадигмальної обумовленості.

Визначено змістовне наповнення української національної ідеї відповідно до державотворчого потенціалу українського народу: на етапі, який передував здобуттю Незалежності, та суверенного розвитку.

Обґрунтовано інноваційну сутність правової ідеології як політико-правового засобу забезпечення духовного розвитку українського суспільства, пошуку відповідей на виклики сьогодення, зокрема, державотворення та національної безпеки. З'ясовано теоретико-методологічний потенціал правової ідеології у частині реалізації державотворчого потенціалу української національної ідеї.

Ключові слова: правова ідеологія, типологія правової ідеології, інноваційний потенціал правової ідеології, правова політика, українська національна ідея.

Недюха Н.П. Правовая идеология украинского общества. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени доктора юридических наук по специальности 12.00.01 – теория и история государства и права; история политических и правовых учений. – Открытый международный университет развития человека “Украина”, Киев, 2016.

В диссертации обосновывается сущность правовой идеологии как теоретико-правового феномена, определяются ее теоретико-методологические основания, основные разновидности, самоорганизационный потенциал, содержательные и функциональные связи с правосознанием, состоянием законности и правопорядка. Подчеркнуто значение прав и свобод человека и гражданина как коренного звена определения политико-правовой сущности правовой идеологии. Осуществлено типологизацию правовой идеологии, определены ее родовая сущность и видовые разновидности. Отмечается, что правовая идеология представляет собой совокупность правовых идей, теорий, взглядов и норм, которые в концептуальном виде отображают, оценивают и целеориентируют процесс социальных изменений, обеспечивают приоритет прав и свобод человека и гражданина, верховенства права.

Подчеркивается значение государства как одного из важнейших социотворческих субъектов социального развития, которое, взаимодействуя с обществом, его институтами способствует реализации: а) национальных интересов; б) социальной мобилизации; в) социальных изменений; г) демократии; д) справедливого вознаграждения.

Утверждается, что вышеназванные признаки в своеобразии их сочетания и применения порождают различные разновидности (типы) правовых идеологий: либерально-прогрессистские (США), консервативные (Великобритания), социал-демократические (Швеция), модернизационные (страны с т.н. переходной экономикой), автократические, тоталитарные и т.д.

Среди важнейших функций, реализуемых правовой идеологией в ее родовом, изначальном смысле в диссертации обосновываются аксиологическая, мобилизующая, интегративная, прогностическая и целеориентирующая, которые в жизнедеятельности общества, функционировании его основных сфер осуществляются как функции

целесообразности, адаптации, интеграции, воспроизводства структуры (человека) и снятия социального напряжения. Мера реализации названных функций определяет эффективность правовой идеологии гражданского общества в ее видовом значении.

Подчеркнуто монистический характер правовой идеологии, обусловленный нормой права, в отличие от плюралистической сущности политической идеологии.

Обосновано сущность украинской национальной идеи на этапе, который предшествовал утверждению Независимости, и суверенного развития.

Определены содержательные различия между понятиями “общественные отношения” и “социальные отношения” в соответствии с их парадигмальной обусловленностью.

Рассматриваются вопросы значимости правовой идеологии в законотворческой и законодательной деятельности, государственном строительстве, духовном развитии украинского общества, реализации национальных интересов. Подчеркивается, что поиск удовлетворительных политико-правовых ответов на вызовы современной эпохи определяется прежде всего мерой учета взаимодействия общечеловеческого (планетарного), континентального (регионального) и национального, их реализации в государственной политике. При этом специфика национального в его политико-правовом взаимодействии с вышеназванными структурами состоит, как утверждается в диссертации, в единстве трех основных составляющих: а) нормы права как средства регулирования общественных отношений; б) безусловного приоритета прав и свобод человека и гражданина; в) социального позиционирования и конструирования Украины как правового государства, гражданского общества и демократической страны.

К числу средств, которые способствуют утверждению эффективности правовой идеологии диссертантом отнесены: а) обеспечение нормативно-правового характера процесса ее формирования, функционирования и развития; б) утверждение ее как теоретико-правового феномена, который отображает мировоззренческие, морально-этические и правовые установки гражданского общества, менталитет украинского народа, его традиции и ценности; в) утверждение общепринятых демократических процедур в соответствии с принципами открытости, транспарентности, верховенства права, приоритета прав и свобод человека и гражданина; г) подчинение задачам утверждения Украины как демократической страны, правового государства и гражданского общества.

Ключевые слова: правовая идеология, типология правовой идеологии, инновационный потенциал правовой идеологии, правовая политика, украинская национальная идея.

Nediukha N.P. Legal ideology of the Ukrainian society. – The manuscript.

The thesis for the degree of the Doctor of Law, specialty 12.00.01 – theory and history of state and law; history of political and legal studies. – Open International University of Human Development “Ukraine”, Kyiv, 2016.

The thesis substantiates the nature of legal ideology as a political and legal phenomenon, clarifies its theoretical and methodological principles, basic types, self-organizing potential, substantial and functional links with the legal awareness, state of lawfulness and order. It suggests the typology of legal ideology. Emphasized is on the importance of rights and freedoms of human and citizen as a starting point of defining the nature of the legal ideology.

Much attention is given to the coverage of the importance of legal ideology for the development of conceptual foundations of legal policy, legislative and regulatory activities, regulatory providing of vital functions of the main areas of contemporary Ukrainian society. Is underlined the importance of a meaningful distinction of the concepts of ‘public relations’ and ‘social relationship’ according to their paradigm conditionality.

In the thesis is determined meaningful content of the Ukrainian national idea in accordance with the state building potential of the Ukrainian people on the stage that preceded gaining independence and sovereign development.

The thesis presents substantiation of the innovative nature of legal ideology as a political and legal means of ensuring the spiritual development of the Ukrainian society, the search for answers to today’s challenges, including state and national security. There has been identified the theoretical and methodological potential of legal ideology in the implementation of the state building potential of Ukrainian national idea.

Key words: legal ideology, typology of legal ideology, innovation potential of legal ideology, legal policy, the Ukrainian national idea.

Наклад 100. Папір офсетний. Ум.-др. арк. 1,9.
Підписано до друку 17.08.2016. Замовлення 300.

Надруковано в «МП Леся».
Свідоцтво про внесення до Державного реєстру
суб'єктів видавничої справи серія ДК № 892 від 08.04.2002.

«МП Леся»
03148, Київ, а/с 115.
Тел./факс: (066) 60-50-199, (068) 126-49-26
E-mail: lesya3000@ukr.net